

Anna Janus-Dębska

**WSPÓŁPRACA KURATORÓW SĄDOWYCH
Z OSOBAMI ORGANIZUJĄCYMI I NADZORUJĄCYMI
PRACĘ SKAZANYCH W RAMACH KARY
OGRA NICZENIA WOLNOŚCI
W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH**

Ewolucja kary ograniczenia wolności

1 września 1998 roku wszedł w życie nowy Kodeks karny, który miał gruntownie zmienić treść kary ograniczenia wolności, by z jednej strony dostosować ją do stawianego względem niej wymogu pełnienia funkcji środka alternatywnego, nie tylko wobec krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, ale też wobec kary grzywny (gdą orzekanie grzywny jest bezcelowe z uwagi na sytuację finansową skazanego). Natomiast z drugiej strony kodeks ten miał zbliżyć karę ograniczenia wolności do *community service*, coraz szerzej stosowanego na świecie środka penalnego polegającego na świadczeniu przez skazanego i za jego zgodą nieodpłatnej pracy społecznie użytecznej¹.

Kara ograniczenia wolności orzekana i wykonywana według obowiązującego Kodeksu karnego i Kodeksu karnego wykonawczego, mimo noweli dokonanej z dniem 1 września 2003 r.², nie spełniła oczekiwań wyrażających się w uczynieniu z niej skutecznego środka reakcji karnej. W uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy z 2008 roku zawarto wiele krytycznych uwag, co do dotychczasowego jej funkcjonowania, między innymi następujące: „Z zebranych w 2005 roku przez Ministerstwo Sprawiedliwości opinii sędziów, zawodowych kuratorów sądowych oraz organów samorządu terytorialnego wynika, że istnieje pilna potrzeba podjęcia działań legislacyjnych odnoszących się do przepisów normujących karę ograniczenia wolności, w obrębie zarówno Kodeksu karnego, jak i Kodeksu karnego wykonawczego (...). Obowiązujące przepisy, zarówno prawa materialnego, jak i wykonawcze, stwarzają bariery, w wyniku

¹ R. Giętkowski, *Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 22.

² Ustawa z dnia 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy – *Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. z 2003 r., Nr 142, poz. 1380).

których kara ograniczenia wolności jest niejednokrotnie wykonywana niedostatecznie sprawnie i nazbyt długo, wymaga podejmowania w postępowaniu wykonawczym zbyt wielu czynności przez sąd i kuratora oraz pociąga za sobą nakłady finansowe ponoszone przez podmioty zatrudniające. pracy”³. Skutkiem wykazanych nieprawidłowości była obniżająca się sukcesywnie ilość skazań na karę ograniczenia wolności z 15% w 2004 roku do 10% w 2008 roku w ogólnej strukturze orzekanych kar.

Powyższe spostrzeżenia i oceny legły u podstaw istotnej nowelizacji Kodeksu karnego i Kodeksu karnego wykonawczego, która weszła w życie z dniem 8 czerwca 2010 r.⁴. W opinii projektodawcy, celem proponowanych rozwiązań było: podniesienie efektywności kryminalnopolitycznego oddziaływania za pomocą kary ograniczenia wolności oraz usprawnienie wykonywania tej kary, poprzez uproszczenie i przyspieszenie dotychczasowych procedur, a tym samym wzmocnienie funkcji prewencyjnych i represyjnych tej kary, tak aby mogła ona stanowić realną alternatywę dla kary pozbawienia wolności. Zmiany w Kodeksie karnym wykonawczym dotyczyły głównie wykonywania kary ograniczenia wolności i powiązane były z projektowanymi zmianami Kodeksu karnego. Kara ograniczenia wolności miała spowodować wystąpienie pozytywnych skutków społecznych i gospodarczych, a także sprzyjać budowaniu ładu społecznego oraz społeczeństwa obywatelskiego⁵.

Zmiany w przepisach Kodeksu karnego w zakresie orzekania kary ograniczenia wolności, dotyczyły między innymi następujących rozwiązań:

- rezygnacji z udziału sądu we wskazywaniu rodzaju pracy, którą ma wykonywać skazany i określaniu miejsca oraz sposobu jej wykonywania zarówno w wyroku, jak też w postępowaniu wykonawczym i przekazanie tych kompetencji sądowym kuratorom zawodowym;
- stworzenia możliwości orzekania wobec skazanego wszystkich obowiązków wymienionych w art. 72 k.k. Zmiana ta, w opinii projektodawcy, miała korespondować z celem nowelizacji, jakim jest uczynienie z kary ograniczenia wolności realnej alternatywy dla kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania⁶;
- wprowadzenia istotnej normy gwarancyjnej w art. 58 § 2a k.k. Zgodnie z projektowanym brzmieniem ww. przepisu, nieodpłatna kontrolowana praca na cele społeczne nie powinna być orzekana wobec oskarżonych, co do których ze względu na stan zdrowia lub ich właściwości i warun-

³ *Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw. Uzasadnienie*, Druk nr 1394, Warszawa 21 listopada 2008 r., s. 4-5.

⁴ *Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. z 2009 r. Nr 206, poz. 1589).

⁵ *Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny...*, *op. cit.*, s. 1, 6, 48, 76, 78.

⁶ *Ibidem*, s. 7.

ki osobiste, istniałoby uzasadnione przekonanie, że nie wykonają takiej pracy. Wprowadzenie projektowanego przepisu uzasadniały okoliczność, iż w praktyce zdarzały się wypadki, że kara polegająca na wykonywaniu prac na cele społeczne była orzekana – zwłaszcza w wyrokach wydawanych na posiedzeniu bez udziału oskarżonych – wobec osób niezdolnych do jej wykonywania⁷.

Konsekwencją zmian przepisów Kodeksu karnego były zmiany w Kodeksie karnym wykonawczym (z uwzględnieniem aktów wykonawczych). W założeniu ustawodawcy miały one doprowadzić do wydatnego zwiększenia efektywności i usprawnienia wykonywania kary ograniczenia wolności w szczególności poprzez:

1) szerokie określenie kręgu podmiotów, w których może być wykonywana nieodpłatna kontrolowana praca na cele społeczne;

2) uaktywnienie władz samorządowych i włączenie ich do systemu wykonywania kary ograniczenia wolności, poprzez zobligowanie do zapewnienia i pozyskiwania nowych miejsc pracy;

3) sprowadzenie do niezbędnego minimum zakresu administracyjnych czynności związanych z organizacją i dokumentowaniem przebiegu wykonywania pracy⁸;

4) ograniczenie kosztów, jakie ponosiły podmioty, w których była wykonywana praca, przede wszystkim poprzez przejęcie przez Skarb Państwa kosztów obowiązkowego ubezpieczenia osób wykonujących wyznaczoną pracę od następstw nieszczęśliwych wypadków, a także rezygnację z obowiązkowych badań lekarskich⁹;

5) umożliwienie wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne w dni ustawowo wolne od pracy, co wynikało z konieczności jej uelastycznienia i dostosowania do uwarunkowań rynkowych;

6) przekazanie sądowym kuratorom zawodowym wszystkich, poza orzecznictwami, zadań w zakresie czynności związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności oraz obowiązków nałożonych na skazanego odbywającego tę karę¹⁰.

Zgodnie z art. 57 § 2 i § 3 k.k.w.¹¹ składanie wniosków o orzeczenie kary zastępczej zostało określone jako obowiązek kuratora, który należy zrealizować w dwóch wypadkach:

⁷ *Ibidem*, s. 7-8.

⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna (Dz.U. z 2010 r. Nr 98, poz. 634).

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 maja 2010 r. w sprawie trybu postępowania przy zawieraniu przez podmioty uprawnione umowy ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków skazanych wykonujących nieodpłatną, kontrolowaną pracę na cele społeczne oraz pracę społecznie użyteczną (Dz.U. Nr 98, poz. 632).

¹⁰ K. Postulski, *Zmiany w wykonywaniu kary ograniczenia wolności*, „Probacja” 2011, nr 3, s. 120.

¹¹ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589).

1) gdy skazany nie stawi się na wezwanie lub pouczone o prawach, obowiązkach i konsekwencjach związanych z wykonywaniem nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne, oświadczy sądowemu kuratorowi zawodowemu, że nie wyraża zgody na podjęcie pracy;

2) gdy skazany nie podejmie pracy w wyznaczonym terminie lub w inny sposób uchyla się od odbywania kary ograniczenia wolności lub wykonania ciężących na nim obowiązków¹².

Od dnia 1 stycznia 2012 r. zaczęła obowiązywać kolejna nowelizacja Kodeksu karnego wykonawczego¹³, której podstawowym celem było poprawienie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, tj. usprawnienie procedur, zmniejszenie kosztów postępowań, skrócenie czasu ich trwania, a także – w odniesieniu do postępowania wykonawczego w sprawach karnych – zwiększenie efektywności orzekanych kar¹⁴. Dokonała ona istotnej zmiany w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności. W art. 65 § 1 k.k.w. zrezygnowano z grzywny, jako kary zastępczej, w razie uchylania się przez skazanego od wykonywania kary ograniczenia wolności. Ustawodawca uzasadniał tę zmianę faktem, że kara łagodniejsza rodzajowo (grzywna), nie powinna być karą zastępczą orzekaną za uchylanie się od wykonania kary rodzajowo surowszej¹⁵. Powyższą ustawą uchylony został także art. 65 § 5 k.k.w., który umożliwiał wstrzymanie wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności, w wypadku, gdy skazany podjął nakazaną pracę. Obie zmiany zaostrzyły skutki uchylania się przez skazanych od wykonania tej kary.

Jak wskazują dane statystyczne zawarte w tabeli 1 i zilustrowane na wykresie nr 1, rygoryzm zawarty w znowelizowanych przepisach spowodował w 2012 roku znaczne zwiększenie orzekania kar zastępczych pozbawienia wolności, ale jednocześnie zwiększył ilość spraw zakończonych na skutek wykonania prac na cele społeczne.

Badanie ilości spraw zakończonych w latach 2006-2012 wykazuje, że głównym sposobem kończenia kar ograniczenia wolności, oprócz wykonania prac na cele społeczne, było orzeczenie kary zastępczej pozbawienia wolności i aresztu (w sprawach o wykroczenia) lub do 2011 r. zastępczej kary grzywny.

¹² K. Postulski, *Zmiany w wykonywaniu...*, *op. cit.*, s. 134.

¹³ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 240, poz. 1431).

¹⁴ K. Postulski, *Postępowanie przed sądem w zmienionym kodeksie karnym wykonawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 2, s. 107.

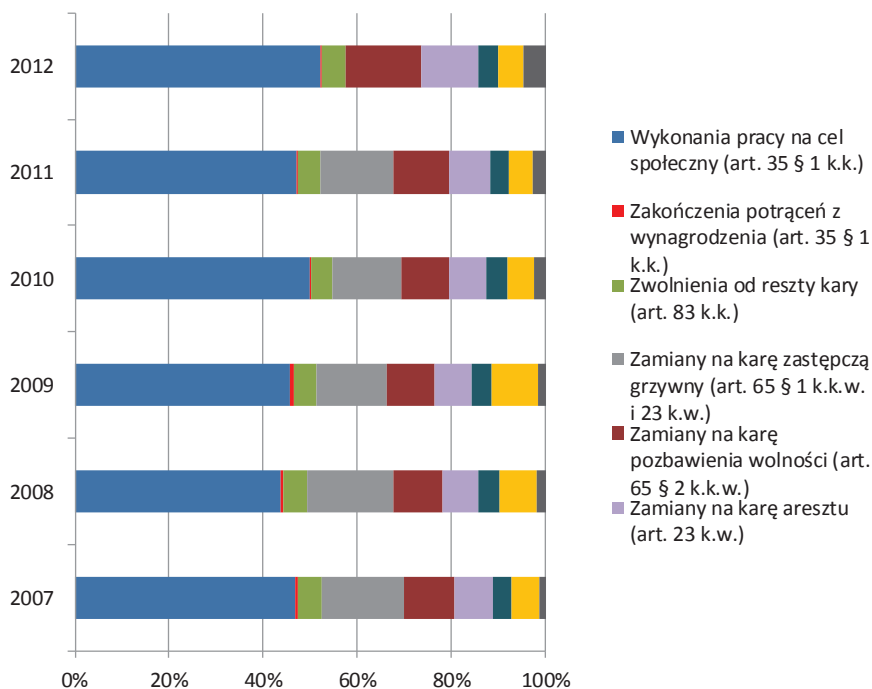
¹⁵ *Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych. Uzasadnienie*, Druk nr 3961, Warszawa 9 marca 2011 r., s. 16-17.

Tabela 1. Przyczyny zakończenia kary ograniczenia wolności w sądach rejonowych w latach 2006-2012

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Liczba wszystkich zakończonych k.o.w.	Brak danych	97.503	89.320	78.166	78.567	85.354	84.915	
Z powodu	wykonania pracy na cel społeczny (art. 35 § 1 k.k.)	Brak danych	45.698	39.093	35.704	39.132	40.148	44.262
	zakończenia potrąceń z wynagrodzenia (art. 35 § 1 k.k.)	Brak danych	399	563	555	372	315	391
	zwolnienia od reszty kary (art. 83 k.k.)	6.449	4.992	4.439	3.858	3.569	4.072	4.262
	zamiany na karę zastępczą grzywny (art. 65 § 1 k.k.w. i 23 k.w.)	14.094	17.142	16.381	11.675	11.464	13.137	uchylony przepis
	zamiany na karę pozbawienia wolności (art. 65 § 2 k.k.w.)	11.898	10.344	9.300	7.964	7.919	10.101	13.645
	zamiany na karę aresztu (art. 23 k.w.)	6.957	7.928	6.880	6.150	6.184	7.577	10.291
	umorzenia postępowania	Brak danych	3.902	3.969	3.356	3.520	3.487	3.460
	przekazania innemu sądowi	Brak danych	5.796	7.091	7.611	4.520	4.229	4.649
	innego	2.078	1.302	1.604	1.279	1.885	2.288	3.955

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, *Sprawozdanie z sądowego wykonania orzeczeń według właściwości rzeczowej za lata 2006-2012*, Sądy Rejonowe, symbol: MS-S10r.

Wykres 1. Udział poszczególnych sposobów zakończenia spraw z orzeczoną karą ograniczenia wolności w sądach rejonowych [%] w latach 2007-2012

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, Sprawozdanie z sądowego wykonania orzeczeń według właściwości rzeczowej, Sądy Rejonowe, symbol: MS-S10r., za lata: 2007-2012, Opracowanie graficzne i obliczenia danych własne.

W ocenie K. Postulskiego, analiza zmian dokonanych w Kodeksie karnym i Kodeksie karnym wykonawczym, pozwala na stwierdzenie, że wprowadziły one optymalne instrumenty prawne, dające o wiele szersze niż dotąd możliwości orzekania i wykonywania kary ograniczenia wolności. Przepisy określające tryb wykonywania tej kary po nowelizacji powinny zapewnić o wiele lepszą sprawność i skuteczność postępowania wykonawczego¹⁶. Od 2008 roku stopniowo zwiększa się ilość orzekanych kar ograniczenia wolności.

Analizy i badania dotyczące pracy na cele społeczne

Najnowsze zmiany legislacyjne, które weszły w życie z dniem 1 lipca 2015 r.¹⁷, w szczególności dotyczące art. 34 i 35 k.k., mają na celu zintensyfiko-

¹⁶ K. Postulski, *Zmiany w wykonywaniu...*, op. cit., s. 140.

¹⁷ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 396).

wanie dolegliwości związanych z karą ograniczenia wolności oraz ograniczenie atrakcyjności reżimu probacyjnego związanego z orzekaniem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Z uzasadnienia projektu wynika, że kara ograniczenia wolności, obok grzywny, powinna stać się podstawową karą orzeczaną za występki, których społeczna szkodliwość nie jest szczególnie wysoka. Wydłużenie okresu, na który kara ta może być orzekana, do 2 lat oraz przesunięcie do jej zakresu pozbawienia wolności w trybie dozoru elektronicznego oraz innych obowiązków ograniczających konkretne wolności człowieka, ma spowodować, że stanie się ona najbardziej elastyczną i możliwą do konkretyzowania *a casu ad casum*¹⁸. Priorytet kar wolnościowych został wyrażony między innymi w art. 37a k.k. „jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, można zamiast tej kary orzec grzywnę albo karę ograniczenia wolności”.

Szczególnym *novum* przewidzianym w ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. jest instytucja kary mieszanej, jako kombinowanej formy represji prawnokarnej, która może być atrakcyjna także w przypadku poważniejszych występków. Dlatego projektodawca przewidział dodanie nowego przepisu w postaci art. 37b k.k., w którym będzie możliwe orzeczenie krótkoterminowej kary pozbawienia wolności (z warunkowym zawieszeniem jej wykonania lub jako kary bezwzględnej), połączonej z karą ograniczenia wolności do lat 2¹⁹.

Z uwagi na powyższe zmiany istotnym elementem sprawnego realizowania znacznie większej ilości kar polegających na wykonywaniu prac na cele społeczne i społecznie użytecznych (w związku z art. 45 k.k.w.) będzie prawidłowa współpraca kuratorów sądowych z samorządem lokalnym oraz podmiotami, w których jest wykonywana praca na cele społeczne.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, praca na cele społeczne może być wykonywana w podmiotach, dla których organ gminy, powiatu lub województwa jest organem założycielskim, a także w państwowych lub samorządowych jednostkach organizacyjnych oraz spółkach prawa handlowego z wyłącznym udziałem Skarbu Państwa lub gminy, powiatu bądź województwa. Zarówno zapewnienie, jak i pozyskiwanie nowych miejsc pracy należy w znacznym stopniu do organów samorządu terytorialnego. Władze samorządowe dysponują bowiem najpełniejszą wiedzą o działających na ich terenie placówkach, w których ze względu na ich możliwości organizacyjne lub charakter wykonywanych zadań, wskazane jest wykonywanie nieodpłatnej pracy skazanych²⁰. Pozyskiwanie nowych miejsc pracy dla skazanych znajduje się również w kompetencjach kuratorów sądowych, którzy w porozumieniu z prezesem sądu rejonowego powinni nawiązywać współpracę z przedstawicielami samorządu terytorialne-

¹⁸ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z dnia 15 maja 2014 r., druk sejmowy nr 2393, Uzasadnienie, s. 9.

¹⁹ *Ibidem*, s. 11-12.

²⁰ K. Postulski, *Komentarz do art. 56 Kodeksu karnego wykonawczego*, Lex/el 2012.

go lub przedstawicielami innych uprawnionych podmiotów²¹. Artykuł 56 § 3 k.k.w. umożliwia wykonywanie pracy również na rzecz instytucji lub organizacji reprezentujących społeczność lokalną oraz w placówkach oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, podmiotach leczniczych w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej, jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, fundacjach, stowarzyszeniach i innych instytucjach lub organizacjach użyteczności publicznej, niosących pomoc charytatywną – o ile podmioty te wyrażą na to zgodę.

Z dniem 1 lipca 2015 roku praca na cele społeczne, może być także wykonywana na rzecz innych podmiotów, którym powierzono wykonywanie zadań własnych gminy, o których mowa w art. 7 ust. 1 pkt 1-3, 4-6 lub 7-15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. W szczególności zadania własne gminy, zgodnie z wskazanym przepisem, obejmują sprawy:

1) ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;

2) gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;

3) wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych;

4) lokalnego transportu zbiorowego;

5) ochrony zdrowia;

6) pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych;

7) gminnego budownictwa mieszkaniowego;

8) edukacji publicznej;

9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

10) kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych;

11) targowisk i hal targowych;

12) zieleni gminnej i zadrzewień;

13) cmentarzy gminnych;

14) porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego;

15) utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych.

W wielu krajach europejskich, wprowadzenie nowego rodzaju kar lub nowelizacji, poprzedzane jest wieloletnimi programami pilotażowymi oraz badania-

²¹ § 29 ust. 1 i 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. z 2013 r., poz. 335).

mi naukowymi, które są kontynuowane po wprowadzeniu sankcji, a także stałymi konsultacjami z praktykami orzekającymi i wykonującymi nowe środki²².

Przy wprowadzaniu najnowszych zmian legislacyjnych pomocna jest analiza i ocena stanu faktycznego w zakresie przygotowania zakładów pracy, instytucji reprezentujących społeczność lokalną oraz organizacji użyteczności publicznej do skutków ww. modyfikacji prawa, na bazie dotychczasowych doświadczeń we współpracy tych podmiotów z kuratorami sądowymi.

W 2011 roku Najwyższa Izba Kontroli przeprowadziła kontrolę²³ w 16 urzędach gmin (miast) oraz w 20 podmiotach organizujących prace na cele społeczne, na terenie siedmiu województw²⁴ w zakresie oceny działań organów gmin oraz podmiotów zobowiązanych do zapewnienia osobom skazanym warunków do wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w ramach kary ograniczenia wolności. Przedstawiciele NIK zasięgaliby także informacji w 16 sądach rejonowych oraz w 14 zespołach kuratorskiej służby sądowej.

W szczególności kontrolą objęto następujące zagadnienia:

- wywiązywanie się przez organy gmin z obowiązku wyznaczania podmiotów organizujących prace,
- tworzenie przez wyznaczone podmioty warunków do wykonywania prac oraz kontrolowanie pracy skazanych,
- ponoszenie wydatków na organizowanie pracy skazanych.

Raport NIK z przeprowadzonej kontroli stanowi cenny materiał do analizy i oceny wywiązywania się przez podmioty z obowiązków związanych z wykonywaniem prac na cele społeczne. Kontrola dotyczyła 2009, 2010 i pierwszej połowy 2011 roku, czyli okresu znaczących zmian w przepisach prawnych w zakresie kary ograniczenia wolności.

Większość gminnych jednostek formalnie zrealizowało spoczywające na nich obowiązki i wyznaczyło organizatorów prac, jednak część z tych podmiotów nie zapewniła odpowiednich warunków do wykonywania kary ograniczenia wolności. Wyznaczona liczba miejsc pracy była wystarczająca, co umożliwiało niezwłoczne zatrudnianie osób skierowanych do odbycia kary. Część z tych podmiotów nie wywiązała się z następujących obowiązków:

---

²² K. Beyens, *From “community service” to “autonomous work penalty” in Belgium. What’s in a name?*, “European Journal of Probation University of Bucharest”, www.ejprob.ro, vol. 2, No. 1, 2010; A. Janus-Dębska, *Praca na rzecz społeczności lokalnej w wybranych krajach europejskich*, „Probacja” 2013, nr 4, s. 125-153; K. Lünemann, G. Beijers, M. Wentink, *Community Service Orders: success guaranteed? Success and failure factors of community service orders for adults* (oryginalny tytuł: *Werkstraffen: succes verzekerd? Succes – en faalfactoren bij werkstraffen van meerderjarigen*), WODC, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2005.

²³ *Tworzenie warunków do wykonywania kary ograniczenia wolności w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne oraz prac społecznie użytecznych. Informacje o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Białymstoku, dokument zatwierdzony przez J. Jezierskiego, Warszawa 21 czerwca 2012 r., www.nik.gov.pl.

²⁴ Województwa poddane kontroli: kujawsko-pomorskie, lubelskie, mazowieckie, podlaskie, świętokrzyskie, wielkopolskie, warmińsko-mazurskie.

- trzy z dwudziestu skontrolowanych jednostek nie przeszkoliły skazanych w zakresie przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, zaś osiemnaście nie zapewniło im odzieży i obuwia roboczego przewidzianych na danym stanowisku pracy,
- siedem nie wyznaczyło osób odpowiedzialnych za organizowanie pracy skazanych,
- dziewięć podmiotów nie prowadziło harmonogramów pracy skazanych,
- sześć nie prowadziło ewidencji pracy (lub czyniło to nierzetelnie), zaś cztery nieterminowo przekazywały kuratorowi informacje o wykonanej pracy oraz przypadkach niestawienia się skazanych do pracy lub jej porzucenia,
- w czterech przypadkach nie przestrzegano miesięcznego wymiaru czasu pracy określonego w orzeczeniach sądu. Nie miało to jednak wpływu na łączny wymiar wykonanych kar, który był zgodny z orzeczeniami sądowymi. Praktyka ta nie była kwestionowana przez sądy i stosowana w sytuacji, gdy skazany z różnych przyczyn (z powodów losowych, rodzinnych itp.) nie mógł wykonywać pracy w wymiarze godzin przewidzianych w danym miesiącu.

Organizatorzy poinformowali, że prace wykonywane przez skazanych były najczęściej mało efektywne, w niewielkim stopniu skazani angażowali się w wykonywanie powierzonych im zadań, a jakość ich pracy była niska. Tylko 25% skontrolowanych podmiotów wskazało, że prace te przyniosły wymierne korzyści. Wydatki na organizację prac były niewielkie i służyły realizacji zadań związanych z wykonywaniem kary.

Współpraca przedstawicieli samorządu i sądu sprowadzała się z reguły do formalnego wypełniania obowiązków wynikających z przepisów prawa. Wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast ograniczali się do wyznaczania miejsc pracy na cele społeczne, nie rozważając potencjalnych korzyści dla społeczności lokalnej oraz znaczenia tych prac dla resocjalizacji skazanych. Sądy nie korzystały natomiast z uprawnienia do określania potrzeb w zakresie rodzaju prac powierzanych skazanym. W konsekwencji osobom tym powierzano często zbędne, bezcelowe czynności, a organizatorzy nie przywiązywali wagi do tego, by były one nie tylko istotne dla społeczeństwa, ale też rozwijały, w miarę możliwości, kwalifikacje skazanych. NIK zdiagnozował brak instrumentów, które pozwalałyby na ocenę efektywności prac²⁵.

Należy przypomnieć, że zgodnie z regułą 67 *Europejskich reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych*, „Zadania powierzane sprawcom w ramach prac społecznych muszą być w rzeczywistości społecznie użyteczne oraz muszą w możliwie najwyższy sposób wpływać na podwyższenie kwalifikacji sprawcy.”²⁶

²⁵ *Tworzenie warunków do wykonywania kary ograniczenia wolności...*, *op. cit.*, s. 4-27.

²⁶ *Europejskie Reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych*, Rekomendacja Nr R (92)16, Preambula. *Tekst rekomendacji Nr R (92)16 w języku polskim*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73.

Z informacji NIK wynika, że mimo zrealizowania przez podmioty większości określonych prawem obowiązków, nie osiąga się pożądanej efektywności w zakresie społecznej użyteczności pracy wykonywanej przez skazanych i jej funkcji resocjalizacyjnej. W ocenie osób kontrolujących, samorządy i wyznaczone podmioty nie są przygotowane do wdrożenia postulatu ustawodawcy, który zakłada, że orzekana kara powinna być środkiem probacyjnym polegającym na świadczeniu bezpłatnej pracy na rzecz społeczności lokalnej i zapewniać indywidualno-prewencyjne oddziaływanie na skazanego, a także realizować cel wychowawczy²⁷.

W raporcie NIK w podsumowaniu zostały zawarte następujące wnioski końcowe:

- liczba miejsc pracy zgłaszanych przez jednostki samorządu lokalnego w pełni zaspokaja potrzeby zgłaszane przez sądy,
- efektywność wykonywanych prac jest znikoma,
- osoby skazane postrzegane są jako niewykwalifikowani i niezdyscyplinowani,
- większość przedstawicieli podmiotów dostrzega przewagę niedogodności nad korzyściami w tworzeniu miejsc pracy dla osób skazanych na karę ograniczenia wolności,
- jednostki samorządu terytorialnego nie są zainteresowane pozyskiwaniem nowych miejsc pracy, z powodu związanych z tym dodatkowymi obowiązkami,
- podmioty organizujące prace nie dysponują żadnymi instrumentami dyscyplinującymi skazanych,
- podmioty zatrudniają skazanych niezwłocznie po ich zgłoszeniu się (czas oczekiwania na podjęcie pracy nie przekraczał 14 dni), tylko w 7% ogółu spraw objętych kontrolą skazani oczekiwali ponad 30 dni.
- niezbędna jest poprawa współpracy przedstawicieli podmiotów z kuratorami sądowymi, zwłaszcza w zakresie bezzwłocznego przekazywania informacji o rozpoczęciu pracy oraz o przypadkach niezgłoszenia się do pracy przez osoby skazane, sporządzania harmonogramów pracy oraz przekazywania ich do sądu, wskazywania kuratorom osób odpowiedzialnych za organizowanie i kontrolowanie pracy skazanych, bezzwłocznego informowania o naruszeniu dyscypliny pracy²⁸.

Najważniejsze pokontrolne zalecenia NIK dotyczyły:

- skłaniania przedstawicieli samorządu terytorialnego i organizatorów prac do ściślejszego współdziałania z przedstawicielami kuratorskiej służby sądowej, celem lepszego zdiagnozowania potrzeb dotyczących rodzaju prac oraz miejsc ich realizowania, co może przyczynić się do sprawnego i efektywnego wykonywania orzeczeń sądów,

²⁷ *Tworzenie warunków do wykonywania kary ograniczenia wolności...*, *op. cit.*, s. 6.

²⁸ *Ibidem*, s. 4-21.

- wypracowania rozwiązań systemowych zapewniających uzyskiwanie ewidentnych korzyści dla społeczności lokalnej i skazanych z wykonywania przez nich kary orzeczonej w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne,
- konieczności zdefiniowania przez sądy potrzeb i pożądaných rezultatów prac wykonanych przez skazanych, zwłaszcza w kontekście wymiaru etycznego zasądzonych kar – spłaty długu wobec społeczeństwa,
- wyznaczania przez organy samorządu terytorialnego podmiotów zapewniających skazanym pracę społecznie użyteczną i w miarę możliwości podnoszącą ich kwalifikacje zawodowe oraz przynoszącą wymierne korzyści²⁹.

W ocenie przedstawicieli Najwyższej Izby Kontroli, szersza współpraca społeczności lokalnej z kuratorami sądowymi oraz poprawa sprawności wykonywania obowiązków, powinny przyczynić się do osiągnięcia celu resocjalizacyjnego kary ograniczenia wolności, wskazanego przez ustawodawcę zarówno w Kodeksie karnym jak i Kodeksie karnym wykonawczym³⁰.

W Polsce poza opisanym powyżej „raportem” NIK, badania w zakresie stosowania kary ograniczenia wolności przeprowadzili, między innymi: w latach 70. XX wieku – I. Muszyńska, J. Śliwowski, w latach 80. ubiegłego wieku – A. Duracz-Walczak i A. Tobis, w latach 90. XX w. – K. Maksymowicz, M. Szewczyk³¹ (w zakresie przepisów Kodeksu karnego z 1969 roku); współcześnie: J. Zagórski (2003) i A. Ornowska (2013)³².

Współcześnie badania dotyczące efektywności i ekonomiczności k.o.w., w podmiotach zatrudniających skazanych przeprowadziła A. Ornowska³³. Podczas tych badań respondenci wskazali, że skazani najczęściej kierowani są do prac porządkowych, wewnątrz lub na zewnątrz budynków, zaś umożliwienie wykonywania innych prac jest traktowane w sposób akcesoryjny. Powyższe decyzje mogą wynikać z faktu, że prace tego rodzaju wymagają minimalnego przeszkolenia oraz nie są związane z obowiązkiem posiadania stosownych kwalifikacji, wykształcenia czy doświadczenia zawodowego. Nie generują one także dodatkowych kosztów dla pracodawcy w postaci ubrania roboczego czy specjalistycznych urządzeń. Przydzielone prace polegały na myciu sal, scho-

²⁹ *Ibidem*, s. 7-8.

³⁰ *Ibidem*, s. 4-27.

³¹ A. Duracz-Walczak, *Skuteczność kary ograniczenia wolności i kary pozbawienia wolności do lat 2*, ZN IBPS 1982, nr 17-18; K. Maksymowicz, *Powrotność do przestępstwa po wykonaniu kary ograniczenia wolności*, Wrocław 1996; I. Muszyńska, *Efektywność kary ograniczenia wolności mierzona powrotnością do przestępstwa*, ZN IBPS, 1974; M. Szewczyk, *Kara pracy na cele społeczne na tle rozważań o przestępstwie i karze. Studium prawnoporównawcze*, Kraków 1996; J. Śliwowski, *Kara ograniczenia wolności. Studium penalistyczne*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1973; A. Tobis, *Kara ograniczenia wolności za przestępstwa przeciwko rodzinie*, Warszawa 1987.

³² A. Ornowska, *Kara ograniczenia wolności*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013; J. Zagórski, *Orzekanie w wykonywanie kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej*, Warszawa 2003.

³³ A. Ornowska, *Kara ograniczenia wolności*, *op. cit.*

dów, okien, odkurzaniu, oczyszczaniu pomieszczeń gospodarczych, zamiataniu placów i chodników, pielęgnacji zieleni, kopaniu rowów, sortowaniu odpadów wtórnych, likwidacji dzikich wysypisk śmieci, odśnieżaniu, piaskowaniu i sypaniu soli oraz grabieniu liści. Urzędy gminy kierowały skazanych do prac w szkołach, szpitalach, remizach strażackich i ośrodkach zdrowia. Przedsiębiorstwa komunikacji miejskiej wyznaczały prace przy oczyszczaniu przystanków autobusowych i tramwajowych oraz myciu i sprzątaniu pojazdów. Poza czynnościami porządkowymi najczęściej wymieniane były prace remontowo-konserwatorskie, takie jak malowanie pomieszczeń lub placów zabaw, układanie płytek ceramicznych, prace murarskie, naprawa chodników, pomoc przy zakładaniu rur wodno-kanalizacyjnych, prace hydrauliczne lub elektryczne, z których większość wymagała posiadania stosownych kwalifikacji. Skazani wykonywali prace na cele społeczne także w ośrodkach sportu i rekreacji (prace porządkowe, remontowo-konserwatorskie, pielęgnacja zieleni) oraz zakładach pogrzebowych i na cmentarzach komunalnych (pielęgnacja zieleni, prace porządkowe, czyszczenie pomników). W schroniskach dla zwierząt, ogrodach zoologicznych, ośrodkach wypoczynkowych posiadających stajnie, podopieczni kuratorów nie mieli bezpośredniej styczności ze zwierzętami, co było podyktowane względami bezpieczeństwa, wykonywali prace porządkowe, remontowe i transportowe. Do pomocy osobom starszym, nieporadnym, bezdomnym, zajmującym lokale socjalne, osoby wykonujące karę ograniczenia wolności były kierowane przez ośrodki pomocy społecznej, urzędy gminy i zakłady gospodarki komunalnej (noszenie opału, rąbanie drzewa, drobne remonty, dystrybucja paczek, pomoc w przygotowywaniu i wydawaniu posiłków). Sporadycznie zakłady przyjmujące skazanych dokonywały ustaleń dotyczących wykształcenia. W takiej sytuacji osoby z co najmniej średnim wykształceniem, uczniowie oraz studenci byli kierowani do prostych prac biurowych. Do wyjątków należały podmioty uwzględniające życzenia skazanych odnośnie miejsca pracy. W komentarzu do badań podany został przykład kobiet z małej miejscowości, które prosiły o prace sprzątające wewnątrz budynku z obawy przed stygmatyzacją i wstydem, jaki odczuwały przy sprzątaniu zieleni miejskiej. Podobne sytuacje nie miały miejsca w dużych aglomeracjach, gdzie występował większy poziom anonimowości³⁴.

Ważnym aspektem sprawnego wykonywania prac na cele społeczne są godziny pracy, zwłaszcza dla osób zatrudnionych, uczących się, studiujących, opiekujących się małymi dziećmi lub osobami starszymi. Kara ograniczenia wolności z założenia jest sankcją nieodrywającą skazanego od rodziny, środowiska, wykonywania zawodu, a może jedynie stanowić obciążenie poprzez utratę czasu wolnego³⁵. Kwestia świadczenia pracy popołudniami, w godzinach nocnych,

³⁴ *Ibidem*, s. 122-128.

³⁵ M. Pfohl, *Gemeinnützige Arbeit als strafrechtliche Sanktion. Eine rechtsvergleichende Untersuchung unter Berücksichtigung der britischen Community Service Order*, Berlin 1983, s. 170, (za:) A. Ornowska, *Kara ograniczenia wolności*, *op. cit.*, s. 130.

w soboty i święta, dla wielu osób jest czynnikiem decydującym o możliwości wykonania kary i uniknięcia zastępczej kary pozbawienia wolności³⁶. Większość podmiotów nie ma możliwości elastycznego ustalania czasu pracy skazanych. Problemy z zatrudnieniem w niestandardowych godzinach posiadają szczególnie małe miejscowości, gdzie praca organizowana jest przez urzędy gminy, czyli w czasie ich urzędowania³⁷.

Zwiększenie prawdopodobieństwa osiągnięcia celu wychowawczego kary, wskazanego w art. 53 § 1 k.k.w., jest możliwe, nie tylko poprzez wyznaczenie miejsca pracy odpowiedniego do zasobów, umiejętności, wykształcenia lub ewentualnych ograniczeń podopiecznego, ale także kwalifikacji osoby nadzorującej jej wykonywanie, która powinna posiadać odpowiednie predyspozycje do działalności pedagogiczno-resocjalizacyjnej. W dużym stopniu właściwy potencjał kadrowy posiadają placówki oświatowo-wychowawcze, ośrodki młodzieżowe wychowawcze i socjoterapeutyczne, jednostki pomocy społecznej, fundacje, stowarzyszenia i inne instytucje lub organizacje użyteczności publicznej, niosące pomoc charytatywną, w których prace na cele społeczne mogą być wykonywane. Jednakże jak wynika z prezentowanych badań, podmioty zatrudniające osoby z kompetencjami pedagogicznymi, mogącymi wpływać na wszechstronny rozwój podopiecznych, są wykorzystywane w niewielkim stopniu. Najczęściej skazanym powierzane są prace fizyczne, niewymagające posiadania stosownych kwalifikacji, wykształcenia czy doświadczenia zawodowego.

Współpraca kuratorów z podmiotami, w których jest wykonywana praca na cele społeczne

Na początku 2014 roku autorka niniejszego artykułu przeprowadziła badania aktowe i ankietowe na grupie sędziów (70 respondentów), kuratorów (335 respondentów) oraz przedstawicieli jednostek, w których jest wykonywana praca na cele społeczne (30 respondentów), dotyczące orzekania i wykonywania kary ograniczenia wolności, po wprowadzeniu dwóch istotnych nowelizacji, które weszły w życie w 2010 i 2012 roku. Kwestionariusze ankiety zostały skonstruowane na potrzeby opisywanego projektu badawczego, na podstawie danych uzyskanych z następujących źródeł: akt wykonawczych z orzeczoną karą ograniczenia wolności, prowadzonych w zespołach kuratorskich i zawartych w nich dokumentacji otrzymywanej z podmiotów, w których jest wykonywana praca na cele społeczne, akt głównych spraw karnych, wywiadu grupowego przeprowadzonego z kuratorami zawodowymi, pism nadzorczych kierowanych

³⁶ A. Duracz-Wałczak, K. Strzypek, *Kara ograniczenia wolności – alternatywa kary, pozbawienia wolności do lat dwóch*, [w:] B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, t. 1, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1984, s. 197.

³⁷ A. Ornowska, *Kara ograniczenia wolności*, *op. cit.*, s. 131.

z Ministerstwa Sprawiedliwości do sądów okręgowych, sprawozdań z lustracji i wizytacji przeprowadzanych przez kuratora okręgowego w zespołach kuratorskich okręgu warszawsko-praskiego.

Celem przeprowadzonych badań było, między innymi, poznanie czynników pozostających w związku z wskazywanym przez ustawodawcę niskim poziomem osiągania celów wychowawczych i resocjalizacyjnych kary ograniczenia wolności (dalej skrót: k.o.w.) oraz zidentyfikowanie przyczyn niewykonywania przez skazanych orzeczonych prac na cele społeczne, mających źródło w czterech obszarach, związanych z:

1. kwestiami orzecznictwymi;
2. postawą, właściwościami i sytuacją skazanego;
3. działalnością kuratora i etapem wykonania kary;
4. działalnością placówek podległych jednostkom samorządu terytorialnego, instytucji państwowych (art. 56 § 2 k.k.w.) oraz fundacji, stowarzyszeń, organizacji użyteczności publicznej, reprezentujących społeczność lokalną (art. 56 § 3 k.k.w.), wyznaczonych do organizowania i nadzorowania prac na cele społeczne (dalej zwanych „podmiotami”)³⁸.

W niniejszym artykule omówione zostaną zagadnienia związane z etapem wykonania orzeczeń w zakresie współpracy kuratorów zawodowych z podmiotami, w których realizowana jest praca na cele społeczne.

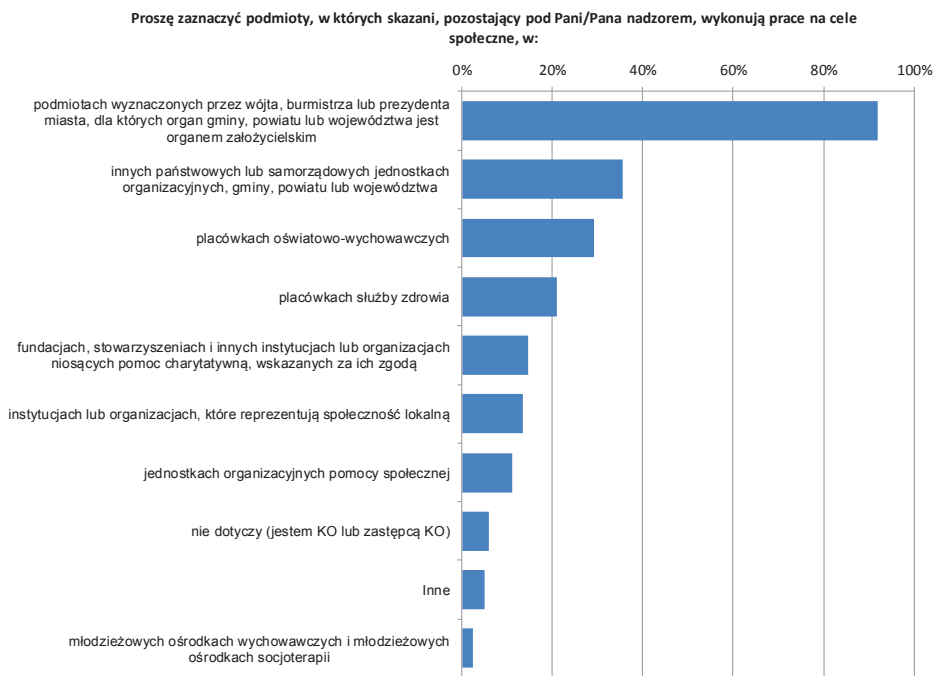
Podczas prowadzonych badań ankietowych, do kuratorów zostały skierowane pytania dotyczące współpracy z podmiotami, w których wykonywana jest praca na cele społeczne.

Z informacji uzyskanych od kuratorów wynika, że skazani prace na cele społeczne przede wszystkim wykonują w podmiotach wyznaczonych przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta (95,2% odpowiedzi respondentów) i innych państwowych lub samorządowych jednostkach organizacyjnych (35,6%). W niewielkim zakresie sądy współpracują z placówkami oświatowo-wychowawczymi (29,2%), placówkami służby zdrowia (20,9%), fundacjami, stowarzyszeniami i innymi instytucjami lub organizacjami niosącymi pomoc charytatywną (14,6%), instytucjami lub organizacjami, które reprezentują społeczność lokalną (13,6%), jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej (11,1%), młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi i młodzieżowymi ośrodkami socjoterapii (2,5%)³⁹. Ponadto respondenci wymienili inne podmioty, takie jak: zakład poprawczy, ogród botaniczny, nadleśnictwo, schronisko dla bezdomnych zwierząt, kościoły, ośrodki Monar-u.

³⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna (Dz.U. Nr 98, poz. 634). Stan prawny podawanych w artykule aktów prawnych – na dzień przeprowadzania badań tj. pierwsza połowa 2014 roku.

³⁹ Większość udzielanych w badaniach odpowiedzi po zsumowaniu stanowi więcej niż 100%, ponieważ respondenci mogli zaznaczać więcej niż jedną odpowiedź.

Wykres 2. Miejsca pracy, w których skazani wykonują karę ograniczenia wolności pod nadzorem kuratorów zawodowych

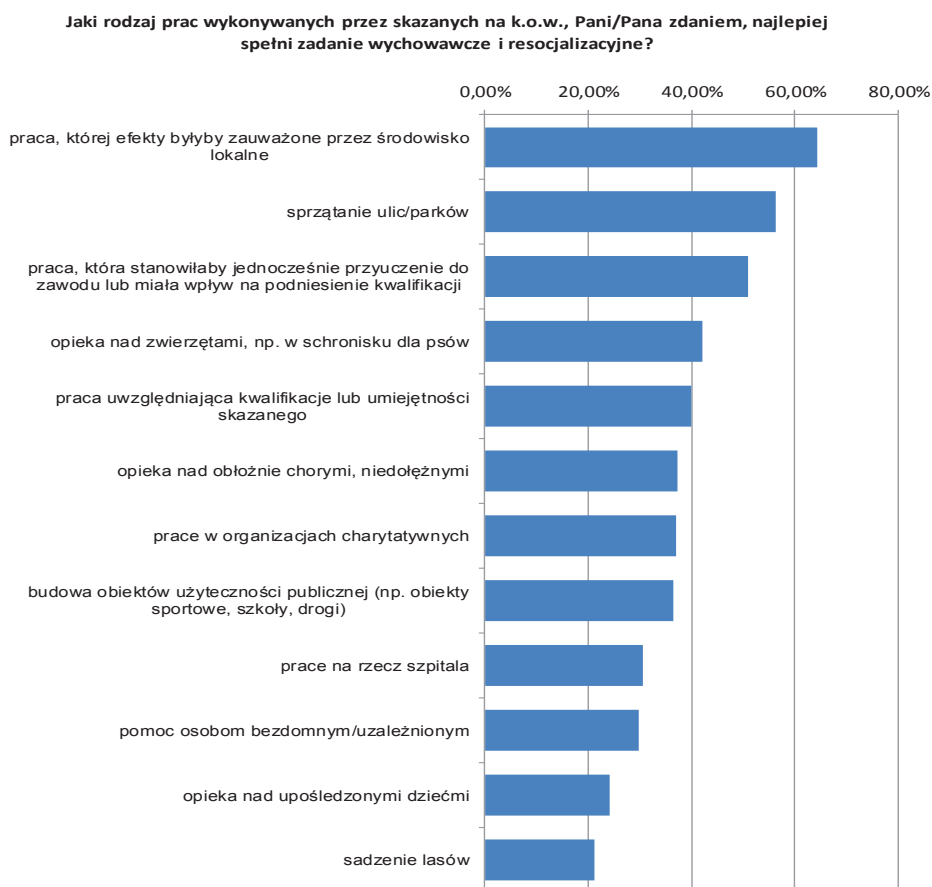

Kuratorzy w swoich opiniach dotyczących rodzaju wskazywanych prac, zaakcentowali ważne aspekty współpracy ze środowiskiem lokalnym, w zakresie wzbudzenia w społeczeństwie poczucia zadośćuczynienia przez skazanych za popełnione czyny oraz konieczności rozwijania potencjałów, zasobów i kwalifikacji osób nieprzystosowanych społecznie.

W zakresie wartości wychowawczych i resocjalizacyjnych, kuratorzy najwyżej ocenili pracę, której efekty byłyby zauważone przez środowisko lokalne (64,2% odpowiedzi respondentów), co może mieć wpływ na reintegrację skazanych ze środowiskiem, w którym naruszyli porządek prawny oraz ich destygmatyzację. Znaczna część respondentów (56,4%) wskazuje na prace fizyczne polegające na sprzątaniu ulic i parków, co może być związane z poprzednią wypowiedzią, ponieważ niewątpliwie efekty tych działań będą widoczne dla społeczności lokalnej. Do tej grupy można także zaliczyć takie prace jak: budowa obiektów użyteczności publicznej np. obiekty sportowe, szkoły, drogi (36,4%) i sadzenie lasów (21,2%). Kolejne wymienione odpowiedzi, dotyczą wzmocnienia kompetencji skazanego na przyszłość, czyli profilaktyki, poprzez skierowania do prac, które stanowiłyby jednocześnie przyuczenie do zawodu lub miały wpływ na podniesienie kwalifikacji zawodowych (51,0%). Zaakcentowana została także kwestia indywidualizacji kary, czyli dostosowania pracy do kwalifikacji lub umiejętności skazanego (40,0%).

Wykres 3. Propozycje prac, które w ocenie kuratorów najlepiej spełnią zadania wychowawcze i resocjalizacyjne podczas wykonywania kary ograniczenia wolności

Pozostałe prace proponowane podopiecznym mają za zadanie wzbudzić w nich takie uczucia jak: empatia, współczucie, zrozumienie, chęć niesienia pomocy innym oraz wywołać refleksję nad własnym życiem i postępowaniem. Dzięki pomocy osobom słabszym, chorym, znajdującym się w trudnej sytuacji bytowej i rodzinnej, skazani mogą docenić to co posiadają, poczuć się ważni i potrzebni. Do takich prac zostały zaliczone: opieka nad bezdomnymi zwierzętami (42,1%), opieka nad obłożnie chorymi, niedołączonymi (37,3%), prace w organizacjach charytatywnych (37,0%), prace na rzecz szpitala (30,5%), pomoc osobom bezdomnym/uzależnionym (29,8%), opieka nad upośledzonymi dziećmi (24,2%). Kuratorzy wskazali dodatkowo inne zajęcia, które w ich ocenie, mogłyby pozytywnie wpływać na proces resocjalizacji (jednostkowe wypożyczenia): prace, które kształtowałyby empatię u skazanego, indywidualnie dostosowane dla każdej osoby; takie które przynosiłyby korzyść dla społeczności

lokalnej i wymagały od skazanego minimum wysiłku i zaangażowania, nie tylko prace porządkowe; prace pomocowe w instytucjach użyteczności publicznej; segregacja odpadów komunalnych; sprzątanie cmentarzy i miejsc publicznych.

Przedstawiciele podmiotów, w których wykonywana jest praca na cele społeczne, dostrzegają pozytywne strony tej formy odbywania kary, zaliczając do nich:

- przydatność i pomoc skazanych w realizacji zadań z zakresu oczyszczania i utrzymania czystości w wyznaczonych rejonach;
- wzbudzanie poszanowania dla pracy własnej oraz innych;
- naukę podstawowych zasad współżycia społecznego i wykonywania powierzanych zadań w grupie;
- wzmacnianie poczucia własnej wartości, sumienności, rzetelności oraz wiary we własne możliwości;
- kształtowanie szacunku do norm prawnych i moralnych;
- umożliwienie skazanemu odnalezienie własnej tożsamości i miejsca w środowisku lokalnym;
- nawiązanie nowych kontaktów skutkujących zerwaniem z demoralizującym otoczeniem⁴⁰.

Dlatego też konieczne jest prowadzenie akcji promujących karę ograniczenia wolności wśród potencjalnych pracodawców w celu przełamania ich niechęci do zatrudniania skazanych w ramach prac na cele społeczne, a także przekonywania samych skazanych, aby dostrzegali w takim zatrudnieniu możliwości rehabilitacji społecznej, a nie rodzaj upokarzającego przymusu⁴¹.

Znaczące efekty mogą przynieść prace wykonywane na rzecz kościołów, organizacji wyznaniowych i zgromadzeń zakonnych. Przykład właściwych oddziaływań wychowawczych podali kuratorzy podczas prowadzonych wywiadów, w zakresie prac na cele społeczne wykonywanych na rzecz zgromadzenia sióstr. Podczas wykonywania prac, siostry udzielają podopiecznym wsparcia psychologicznego, duchowego i materialnego (żywność, ubrania). Wspólne spożywanie posiłków i rozmowy wspierające, w ocenie kuratorów, wpływają na zmianę sposobu myślenia skazanych o sobie i otaczającym świecie.

Podczas Posiedzenia Rady Głównej do Spraw Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym w Ministerstwie Sprawiedliwości w dniu 30 czerwca 2014 r. przedstawiony został program wolontariatu hospicyjnego więźniów prowadzonego przez Ks. P. Krakowiaka, który prezentował możliwości resocjalizacyjne pracy na cele społeczne na rzecz osób potrzebujących pomocy i wsparcia.

⁴⁰ L. Jurysta, M. Krawczyk, *Sesja III – Stosowanie kar i środków probacyjnych z uwzględnieniem przestrzegania praw człowieka*, [w:] *Zapobieganie i zwalczanie przestępczości w Polsce przy zastosowaniu probacyjnych środków karania*, Materiały z konferencji, Kancelaria Senatu, Warszawa 2004, s. 532-533.

⁴¹ J. Zagórski, *Praca skazanych w wykonywaniu kar pozbawienia i ograniczenia wolności oraz w zamian za nieściągalną grzywnę*, [w:] *Probacyjne środki polityki karnej – stan i perspektywy*, Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Praw Człowieka i Praworządności 20-21 października 2000 r., Warszawa 2001, s. 163.

Cytowane wypowiedzi skazanych obrazowały pozytywny wpływ działalności charytatywnej, na ich przyszłe życie:

- *Dzięki temu, jakim tam jestem człowiekiem mogę udowodnić, że jestem normalnym człowiekiem i zasługuję na drugą szansę oraz pokazać, że potrafię robić coś dobrze i uczciwie;*
- *Mam inne podejście do życia i ludzi, bo wszystko się może zdarzyć z dnia na dzień;*
- *Lubię pomagać i będę pomagał; w roli wolontariusza czuję się bardzo dobrze;*
- *Czuję się pozytywnie spełniony;*
- *Jak patrzę na takich ludzi, czuję się tak inny; chciałbym im pomóc w jakiś sposób, żeby choć na chwilę spowolnić rozwój choroby;*
- *Zwykła osoba z zewnątrz nie wie jak naprawdę jest tutaj w hospicjum; ja na początku też nie wiedziałem jak to jest pomagać pacjentom z nieuleczalną chorobą; ale teraz już wiem: dla takich ludzi trzeba żyć i pomagać im do samego końca;*
- *W hospicjum nauczyłem się szacunku, współczucia i pokory dla drugiego człowieka;*
- *W moim życiu, odkąd pracuję w hospicjum, trochę się zmieniło – jestem bardziej cierpliwym, wyrozumiałym, miłszym, mam inne podejście do starszych ludzi; ta praca pomogła mi w przemyśleniach, co dalej mogę robić ze swoim życiem.*

Praca skazanych w hospicjum stworzyła możliwość zwiększenia poziomu samoakceptacji i wiary we własne siły oraz akceptacji ze strony innych. Akcentowane było również kształtowanie poczucia odpowiedzialności za drugiego człowieka i rozwijanie wrażliwości na jego potrzeby⁴². Opisany przykład, mimo że dotyczy osób osadzonych, wskazuje na potencjał, jaki tkwi w skazanych, który może zostać wydobyty poprzez skierowanie osób powierzonych pieczy kuratora do właściwej placówki oraz zapewnienie odpowiedniej opieki.

Wywiązywanie się przez podmioty z obowiązków związanych z organizowaniem prac na cele społeczne

Obowiązki podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności, unormowane zostały w art. 58 § 1 i 2 k.k.w. oraz rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. *w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna*⁴³.

Przy wyznaczaniu miejsc pracy dla organu gminy wiążąca jest opinia prezesa sądu rejonowego, sporządzana corocznie, nie później niż do dnia 15 października, w której zostają wskazane potrzeby sądu rejonowego w zakresie przewi-

⁴² P. Krakowiak, A. Paczkowska, *Włączanie skazanych do wolontariatu opieki paliatywno-hospicyjnej na świecie i w Polsce. Dobre praktyki współpracy systemu penitencjarnego ze środowiskiem opieki paliatywno-hospicyjnej w Polsce*, „Probacja” 2014, nr 2, s. 60.

⁴³ Do 7 czerwca 2010 r. obowiązywało rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 marca 2004 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna (Dz.U. Nr 56, poz. 544).

dywanej na kolejny rok liczby skazanych i godzin prac na cele społeczne oraz w miarę potrzeby również miejsce i rodzaj pracy. Informację o podmiotach organ gminy przekazuje do właściwego prezesa sądu rejonowego w terminie 30 dni od dnia jej otrzymania. W tym samym terminie właściwy organ gminy informację o podmiotach oraz opinię prezesa sądu rejonowego przedstawia radzie gminy. Obowiązkiem organu gminy jest wyznaczenie liczby miejsc pracy zgodnej z opinią⁴⁴.

Praca, którą wykonuje skazany w ramach kary ograniczenia wolności w postaci określonej w art. 35 § 1 k.k.⁴⁵, ma być „pracą społecznie użyteczną”. Aby uniknąć konfliktu z rynkiem pracy dla osób bezrobotnych, powinna mieć inny charakter niż oferta pracy płatnej. Takiemu konfliktowi może zapobiec m.in. właściwe rozplanowanie czasu jej wykonywania. W tym celu nowelizacją z 2009 roku do Kodeksu karnego wykonawczego dodany został przepis (art. 57a § 3 k.k.w.), umożliwiający wykonywanie pracy na cele społeczne również w dni ustawowo wolne od pracy oraz w dni wolne u danego pracodawcy⁴⁶. Powyższy przepis może mieć wpływ na decyzje sędziów w zakresie częstszego orzekania kary ograniczenia wolności wobec osób posiadających stałe zatrudnienie.

Organ gminy jest zobligowany do informowania sądowego kuratora zawodowego o wyznaczonych miejscach pracy, rodzaju pracy oraz osobach odpowiedzialnych za jej organizowanie i kontrolowanie. Osoby wyznaczone przez podmiot obowiązane są do niezwłocznego informowania sądowego kuratora zawodowego (nie rzadziej niż raz w miesiącu) o istotnych okolicznościach dotyczących przebiegu pracy i zachowaniu się skazanego, a w szczególności o terminie rozpoczęcia i zakończenia pracy, liczbie godzin przepracowanych przez skazanego, rodzaju wykonywanej przez niego pracy, niezgłoszeniu się do pracy, niepodjęciu przydzielonej pracy, przeszkodzie uniemożliwiającej wykonanie pracy, opuszczeniu pracy bez usprawiedliwienia, każdym przypadku niesumiennego wykonywania pracy oraz uporczywego nieprzestrzegania ustalonego porządku i dyscypliny pracy.

Właściwy przepływ wyżej wymienionych informacji pomiędzy podmiotem a sądem ma znaczący wpływ na sprawne wykonanie kary ograniczenia wolności. Pomocne w tym zakresie są zapisy rozporządzenia z dnia 26 lutego 2013 r.⁴⁷, zgodnie z którymi kurator może utrzymywać stały kontakt z osobami wyznaczonymi do organizowania i kontrolowania pracy skazanych, za pomocą środków porozumiewania się na odległość, zwłaszcza telefonicznie, za pośrednictwem poczty elektronicznej lub faksem. Kurator ma także uprawnienia do

⁴⁴ K. Postulski, *Zmiany w wykonywaniu...*, *op. cit.*, s. 122.

⁴⁵ Stan prawny podawanych w artykule aktów prawnych – na dzień przeprowadzania badań tj. pierwsza połowa 2014 roku.

⁴⁶ K. Postulski, *Zmiany w wykonywaniu...*, *op. cit.*, s. 123.

⁴⁷ § 31 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. z 2013 r., poz. 335).

kontroli przestrzegania przez wyznaczone podmioty ustalonych zasad organizacji pracy skazanych i wypełniania innych obowiązków z tytułu wykonywania kary ograniczenia wolności oraz sposobu realizowania kary przez skazanego poprzez wizyty w miejscu pracy. Do obowiązków kuratora należy również powiadomienie podmiotu o podejmowanych decyzjach lub postanowieniach sądu dotyczących skazanego⁴⁸. Terminowe otrzymywanie informacji wymienionych w art. 58 § 1 i 2 k.k.w. oraz w przepisach wykonawczych jest bezwzględnym wymogiem, umożliwiającym kuratorowi prawidłowe realizowanie obowiązku kontrolowania wykonywania kary ograniczenia wolności (art. 55 § 2 k.k.w.)⁴⁹.

Podmiot jest obowiązany przyjąć skazanego skierowanego przez kuratora, pouczyć go o obowiązku sumiennej pracy oraz konieczności przestrzegania ustalonego w miejscu pracy porządku i dyscypliny. Przy przydziale pracy powinien być uwzględniony wiek skazanego, stan jego zdrowia oraz w miarę możliwości posiadane kwalifikacje. Przepisy zakazują przydzielania prac wzbronionych młodocianym, skazanym którzy w chwili podejmowania pracy nie będą mieli ukończonych 18 lat oraz kobietom – prac szczególnie uciążliwych lub szkodliwych dla zdrowia. Podmiot jest zobowiązany:

- 1) zapoznać skazanego z przepisami dotyczącymi bezpieczeństwa i higieny pracy w zakresie odpowiednim dla wykonywanej pracy;
- 2) zapewnić skazanemu bezpieczne i higieniczne warunki pracy, środki ochrony indywidualnej oraz odzież i obuwie robocze, przewidziane na danym stanowisku pracy;
- 3) w miarę możliwości, przy ustalaniu godzin pracy, uwzględnić prośbę skazanego.

Czas pracy skazanego nie może przekraczać 8 godzin na dobę i tylko na jego wniosek może być przedłużony do 12 godzin. Wyżej wskazane obowiązki dotyczą zarówno podmiotów wskazanych przez organ gminy jak i instytucji lub organizacji reprezentujących społeczność lokalną, placówek oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych i socjoterapii, placówek służby zdrowia, jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, fundacji, stowarzyszeń i innych instytucji lub organizacji użyteczności publicznej, niosących pomoc charytatywną.

Jak wynika z informacji zebranych w ankietach, sporządzanych do opisywanych badań, w ocenie kuratorów podmioty, w których skazani wykonują prace na cele społeczne, prawidłowo wywiązują się ze swoich obowiązków wynikających z art. 58 § 1 i 2 k.k.w. oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. *w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna*. Kurator zawodowy jest zobligowany utrzymywać stały kontakt z podmiotami, w których jest wykonywana kara

⁴⁸ § 31 pkt 3 i 4, § 32 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. *w sprawie sposobu wykonywania (...)*.

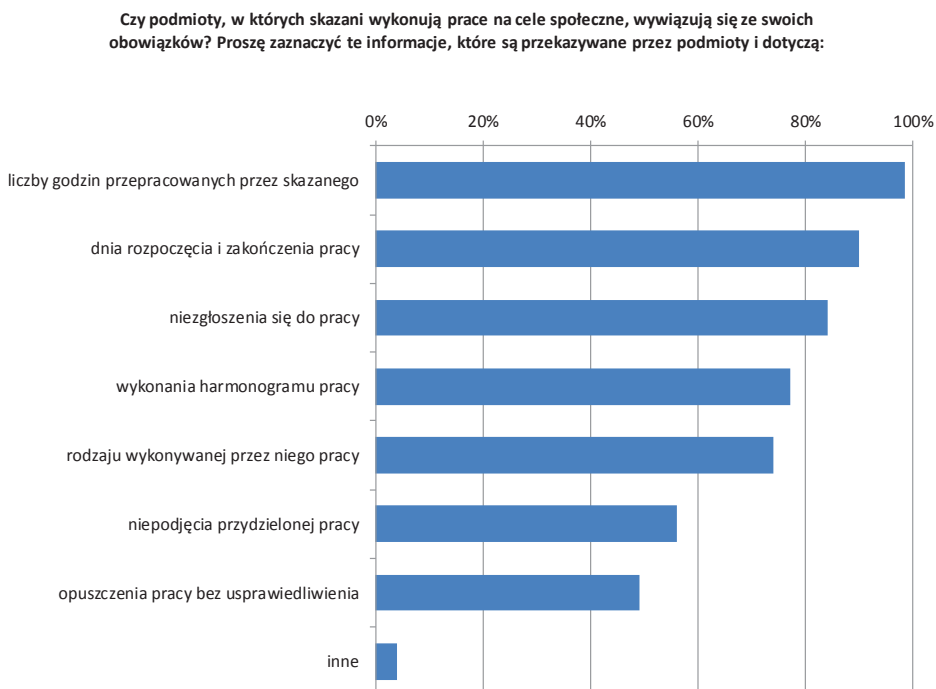
⁴⁹ K. Postulski, *Komentarz do art. 56 Kodeksu karnego wykonawczego*, Lex/el 2012.

ograniczenia wolności oraz organizować i prowadzić szkolenia oraz instruktaże dla osób wyznaczonych do organizowania pracy skazanych i kontrolowania jej przebiegu⁵⁰.

Jednym z elementów przeprowadzonych badań była obserwacja narad szkoleniowych, w których uczestniczyli sędziowie z sekcji wykonawczych wydziałów karnych, kuratorzy zawodowi i przedstawiciele podmiotów, w których wykonywane są prace na cele społeczne. Należy wysoko ocenić efektywność tej metody wymiany informacji i oczekiwań każdej ze stron. Interdyscyplinarna współpraca wszystkich uczestników postępowania wykonawczego, umożliwiająca weryfikację informacji uzyskiwanych od skazanego, bieżące modyfikowanie podejmowanych działań w zakresie sprawnego wykonania orzeczeń sądu, poszukiwanie nowych, kreatywnych rozwiązań pojawiających się problemów.

Opinie kuratorów dotyczące współpracy z podmiotami, w których wykonywana jest praca na cele społeczne oraz poziomu wywiązywania się przez wyznaczone placówki z obowiązków, zostały zilustrowane na poniższych wykresach.

Wykres 4. Poziom wywiązywania się przez podmioty z obowiązków wynikających z art. 58 § 2 k.k.w. w opinii kuratorów

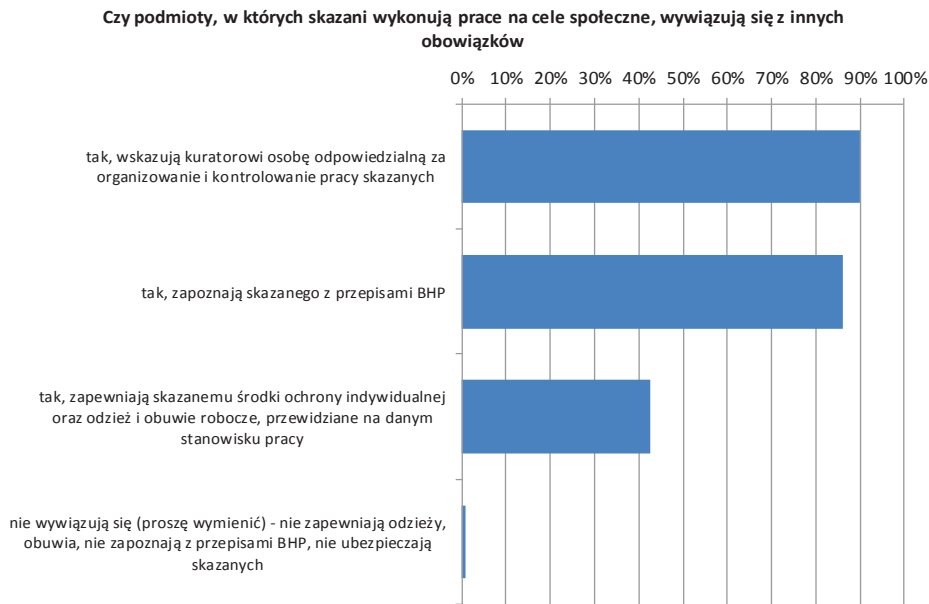

⁵⁰ § 30 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych.

Podmioty prawidłowo informują kuratorów o: liczbie godzin przepracowanych przez skazanego (98,5% odpowiedzi respondentów), dniu rozpoczęcia i zakończenia pracy (90,0%), niezgłoszeniu się do pracy (84,2%), wykonaniu harmonogramu pracy (77,3%). Tylko połowa zakładów pracy wypełnia swoje obowiązki, związane z przekazywaniem danych dotyczących: niepodjęcia przydzielonej pracy (56,1%), opuszczenia pracy bez usprawiedliwienia (49,2%), które są bardzo istotne przy dokonywaniu oceny w zakresie uchylania się skazanego od wykonywania orzeczonej kary. Brak bieżącego przekazywania przedmiotowych informacji może mieć wpływ na przewlekłość postępowania wykonawczego i utrudniać bezzwłoczne podejmowanie przez kuratora niezbędnych działań motywujących podopiecznych do kontynuowania kary. W ankietach wymienione zostały także inne zaniedbania osób nadzorujących wykonanie prac na cele społeczne, takie jak: nieinformowanie o nagannym zachowaniu skazanych wobec pracowników i osób zajmujących się organizacją pracy w wyznaczonych podmiotach oraz stawieniu się do pracy w stanie nietrzeźwości, złamaniu regulaminu pracy placówki, braku oceny rzetelności i jakości wykonywanych prac oraz stosunku skazanego do wykonywanej pracy. Wymienione informacje są potrzebne przy podejmowaniu przez kuratorów decyzji o wystąpieniu z wnioskiem o wcześniejsze zakończenie kary, uznanie jej za wykonaną lub orzeczenie kary zastępczej. Kurator w składanych wnioskach powinien, oprócz podania liczby przepracowanych godzin, dokonać oceny czy cele kary zostały osiągnięte oraz czy skazany stosował się do obowiązków związanych z karą ograniczenia wolności, to znaczy, czy pracował sumiennie oraz przestrzegał ustalonych w miejscu pracy porządku i dyscypliny.

W każdym podmiocie powinien być wyznaczony pracownik, który bezpośrednio współpracuje z kuratorem i jest odpowiedzialny za organizowanie i kontrolowanie pracy skazanych, z tego obowiązku zakłady pracy wywiązują się w 89,9%. Znaczna część placówek – 86,0% odpowiedzi respondentów, zapoznaje skazanego z przepisami bhp. Mniej niż połowa podmiotów – 42,7% odpowiedzi, zapewnia skazanemu środki ochrony indywidualnej oraz odzież i obuwie robocze, przewidziane na danym stanowisku pracy. Kuratorzy w ankiecie wymienili zadania, z których w ich ocenie zakłady pracy nie wywiązują się: brak badań lekarskich (w obecnym stanie prawnym nie są wymagane) i ubezpieczeń (w obecnym stanie prawnym, ten obowiązek pozostaje w kompetencjach sądów okręgowych), niezapewnianie odzieży ochronnej, obuwia i niezapoznawanie z przepisami bhp, niesystematyczne informowanie kuratorów o przebiegu wykonywania kary.

Wykres 5. Poziom wywiązywania się przez podmioty z obowiązków wynikających z Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. *w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna* (w opinii kuratorów)

Kara ograniczenia wolności w ocenie osób nadzorujących jej wykonanie

Celem zebrania opinii osób nadzorujących wykonanie pracy na cele społeczne w zakresie realizacji obowiązków związanych z karą ograniczenia wolności, do 60 placówek wyznaczonych przez Prezydenta m.st. Warszawy oraz wskazanych przez kierowników zespołów kss sądów rejonowych w okręgu warszawsko-praskim, przesłane zostały ankiety. Część ankiet została przekazana bezpośrednio przedstawicielom podmiotów podczas spotkań organizowanych w Sądzie Rejonowym dla Warszawy Pragi-Południe i w Sądzie Rejonowym Praga-Północ. Dobór terytorialny badania, czyli właściwość Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie, został dokonany z uwzględnieniem zróżnicowania grupy respondentów, poprzez zebranie opinii przedstawicieli ośrodka wielkomicjskiego (podmioty wyznaczone przez prezydenta miasta i burmistrzów) oraz mniejszych ośrodków, obejmujących tereny wiejskie (podmioty wyznaczone przez wójtów).

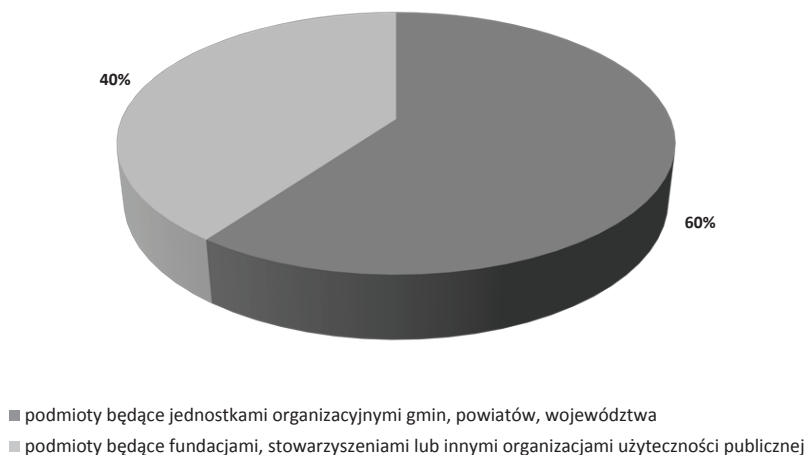

Na przesłane ankiety odpowiedziało 30 zapytanych jednostek:

- 18 podmiotów będących jednostkami organizacyjnymi podlegającymi wójtowi, burmistrzowi lub prezydentowi miasta, dla których organ gminy, powiatu lub województwa jest organem założycielskim, a w tym placówkach oświatowo-wychowawczych, jednostkach pomocy społecznej i zakładach gospodarki komunalnej;
- 12 podmiotów będących fundacjami, stowarzyszeniami i innymi instytucjami lub organizacjami użyteczności publicznej, niosących pomoc charytatywną.

Powyższe podmioty działają w przeważającej liczbie w miastach powyżej 50 tysięcy mieszkańców (24 podmioty – 80%), a 6 podmiotów (20%) działa w obszarze małomiasteczkowo-wiejskim. Zdecydowana większość osób zatrudnionych w podmiotach, które wykazały zainteresowanie ankietą to osoby nadzorujące lub organizujące prace skazanych (25 osób – 83%), 18 osób to kobiety (60%), a 12 to mężczyźni (40%). 26 osób (87%) wypełniających ankietę ma wykształcenie wyższe a tylko 4 osoby (13%) wykształcenie średnie. Z badanej grupy jedynie 10 osób posiada wykształcenie, które pozwala w pełni im włączyć się w system wychowawczy skazanych (psycholog, pedagog, socjolog, pracownik socjalny, prawnik). Pozostałe osoby mają wykształcenie ekonomiczno-techniczne (8 osób), z zakresu zarządzania (7 osób) bądź administracji (5 osób). 67% respondentów spośród legitymuje się ponad 10-letnim stażem pracy.

Wykres 6. Udział przedstawicieli podmiotów, w których jest wykonywana praca na cele społeczne, w badaniach ankietowych, [N=30]

Dodatkowo wykorzystane zostały opinie prezentowane przez przedstawicieli podmiotów wyrażone podczas narad szkoleniowych prowadzonych w dwóch sądach rejonowych okręgu warszawsko-praskiego oraz w trakcie posiedzenia

Rady Głównej do Spraw Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym. Posiedzenie Rady w dniu 30 czerwca 2014 r. w dużej mierze poświęcone było przedstawieniu różnych form uczestnictwa społeczeństwa w wykonywaniu orzeczeń sądów oraz tzw. „dobrych praktyk” prezentowanych przez przedstawicieli organizacji pozarządowych, w których wykonywana jest praca na cele społeczne⁵¹.

Poniżej zaprezentowane zostały wypowiedzi osób nadzorujących prace na cele społeczne, przedstawicieli fundacji, stowarzyszeń, szpitala, miejskiego przedsiębiorstwa oczyszczania miasta, zakładu gospodarki komunalnej, ośrodka sportu:

- *Należy mówić o korzyściach. Ci ludzie wykonują dobrą robotę, której nikt by nie wykonał z powodu braku środków finansowych.*
- *Trafiają do nas osoby za bójki, kradzieże, oszustwa, podrabianie dokumentów, posiadanie i sprzedaż narkotyków, ale najczęściej skazani za jazdę pojazdem mechanicznym lub rowerem po drodze publicznej. Często proszą o pracę w ustronnym miejscu, ponieważ wstydzą się popełnionych czynów.*
- *Najważniejsze, aby były widoczne efekty pracy. Skazani muszą widzieć cel i użyteczność prac, wtedy chętniej je wykonują.*
- *Pracują jako salowi, nie mają kontaktu bezpośredniego z pacjentami. Musimy wiedzieć czy nie są uzależnieni, ponieważ wtedy musimy chronić dostęp do leków. Wywołują śmieci, sprzątają, przenoszą ciężkie przedmioty, to jest bardzo duża pomoc na oddziale szpitalnym.*
- *W trakcie wykonywania prac otrzymują od nas pomoc żywnościową i rzeczową.*
- *Przychodzą do nas kobiety ze swoimi dziećmi, jak one pracują my organizujemy dla nich opiekę, dajemy posiłki. Często jest to dla nich pierwsza praca, jaką wykonują w swoim życiu.*
- *To są bardzo zagubieni ludzie, którzy potrzebują wsparcia albo czasami zwykłej rozmowy i pochwały.*
- *Dopiero pod groźbą zarządzenia kary zastępczej zaczynają sumiennie pracować. W naszej fundacji istnieje możliwość skorzystania z porad psychologa lub prawnika. Wtedy chętniej pracują, ponieważ mają w tym dodatkowy interes.*
- *Często nie dotrzymują zobowiązań, twierdzą, że się stawią, ale nie przychodzą.*
- *Problem ze skazanymi najczęściej polega na ich niesumiebnym wykonywaniu kary. To jest najłżejsza kara, skazany musi mieć świadomość obciążeń z nią związanych. Pobyt w zakładzie karnym jest bardzo kosztowny i powinniśmy dawać im szansę, ale gdy się nie sprawdzą to powinni ponieść konsekwencje.*
- *Największy problem stanowią osoby uzależnione od alkoholu lub narkotyków, trudno z nimi coś zaplanować, nie przychodzą o ustalonych godzinach, sporadycznie wykonują karę do końca. Jak przychodzą pod wpływem alkoholu to zawiadamiamy kuratora.*
- *Powinna być selekcja skazanych, nie każdy nadaje się do pracy. Niektórzy nie są w stanie jej wykonać, inni po prostu nie chcą.*

⁵¹ <http://ms.gov.pl/pl/informacje/news,6172,posiedzenie-rady-glownej-ds-spolecznej.html>.

W tabeli poniżej zamieszczone zostały opinie przedstawicieli zakładów pracy, w zakresie wywiązywania się z obowiązujących przepisów prawnych (art. 58 § 1 i 2 k.k.w. oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna⁵²).

Tabela 2. Opinie przedstawicieli podmiotów w zakresie wywiązywania się z obowiązków wynikających §4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna

Lp.	Rodzaj czynności niezbędnych do prawidłowego wykonywania pracy	Ilość wskazań	[%]
1.	Zapoznają skazanego z przepisami bhp	25	83
2.	Zapewniają skazanemu środki ochrony indywidualnej oraz odzież i obuwie robocze, przewidziane na danym stanowisku pracy	16	53
3.	Przy przydziale pracy uwzględniają wiek skazanego	21	70
4.	Przy przydziale pracy uwzględniają stan zdrowia skazanego	24	80
5.	Przy przydziale pracy uwzględniają kwalifikacje skazanego	19	63
7.	Umożliwiają skazanemu podniesienie kwalifikacji zawodowych	4	13

Powyższe dane wskazują, że większość podmiotów wywiązuje się z ustawowych obowiązków wynikających z §4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. *w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna*, zwłaszcza w zakresie szkolenia bhp przed rozpoczęciem pracy, natomiast tylko połowa zapewniła środki ochrony indywidualnej, przewidziane na danym stanowisku pracy. Nieuwzględnianie przez niektóre podmioty przy podziale pracy wieku, stanu zdrowia skazanego i jego kwalifikacji, może znacznie obniżyć sprawność i efektywność wykonywanych zadań lub wpływać na uchylanie się skazanych od wykonywania kary, bądź wykonywania jej w dłuższym okresie czasu niż wynika to z wyroku sądu. W ocenie podmiotów poprzez wykonywaną pracę skazani mają niewielkie szanse, aby podnieść swoje kwalifikacje zawodowe (13% ankietowanych podmiotów deklaruje taką możliwość), co znacznie obniża ich motywację i zmniejsza oddziaływanie wychowawcze kary.

⁵² Do 7 czerwca 2010 r. obowiązywało rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 marca 2004 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna (Dz.U. Nr 56, poz. 544).

W większości badanych podmiotów (23 zakłady pracy – 77%), nie występują ograniczenia dotyczące wykonywania przez skazanych k.o.w. 7 podmiotów wskazuje jednak pewne restrykcje w tym zakresie. Nie mogą to być osoby, które były skazane za:

1. przestępstwa seksualne (7 wskazań);
2. przestępstwa przeciwko zdrowiu, np. za pobicia (6 wskazań);
3. za kradzieże (3 wskazania);
4. przestępstwa związane z uzależnieniem od alkoholu lub narkotyków (także posiadaniem narkotyków) – (2 wskazania).

W tabeli 3 zaprezentowane zostały rodzaje prac wykonywanych przez osoby skazane w badanych podmiotach.

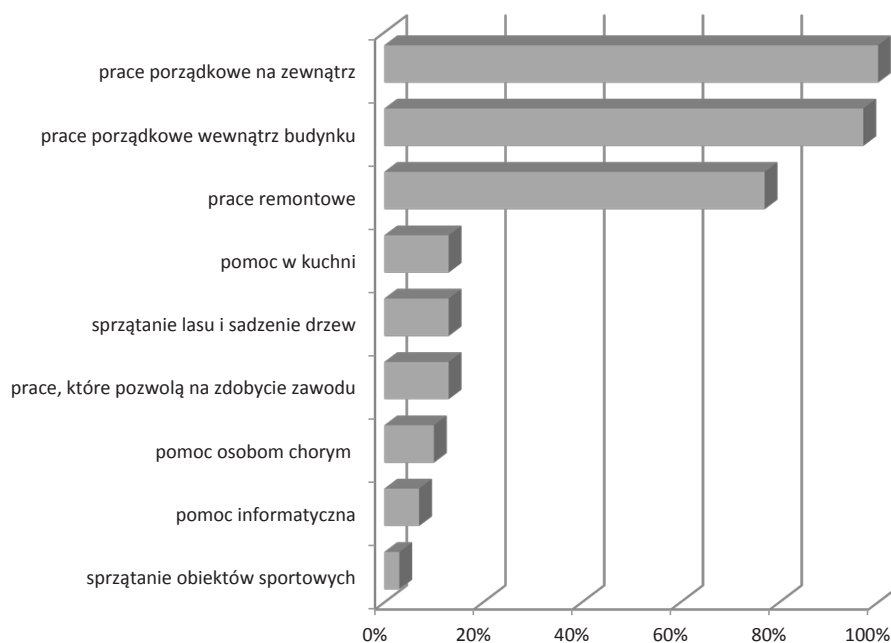
Tabela 3. Rodzaje prac na cele społeczne wykonywanych przez skazanych w badanych podmiotach

Lp.	Rodzaj wykonywanych prac przez skazanych	Ilość wskazań	[%]
1.	Prace porządkowe na zewnątrz (np. sprzątnięcie ulic, terenu wokół budynku, parków)	30	100
2.	Prace porządkowe wewnątrz budynku	29	97
3.	Prace remontowe (np. malowanie, odnawianie, naprawy)	23	77
4.	Pomoc w kuchni (np. przygotowywanie i wydawanie posiłków)	14	47
5.	Sprzątnięcie lasu i sadzenie drzew	4	13
6.	Dystrybucja darów	4	13
7.	Prace, które pozwalają na zdobycie nowych kwalifikacji lub umiejętności bądź stanowią przyuczenie do zawodu	4	13
8.	Pomoc osobom starszym, niepełnym, niepełnosprawnym, chorym	3	10
9.	Pomoc informatyczna (np. tworzenie programów komputerowych lub prowadzenie kursów)	2	7
10.	Sprzątnięcie stadionów, ośrodków sportowych	1	3

Przeprowadzona ankieta potwierdza przedstawione wcześniej wyniki badań, że w zdecydowanej mierze skazani wykonują w ramach k.o.w. proste, schematyczne i wymagające niewielkich kwalifikacji prace porządkowe i remontowe (od 77% do 100% oferowanych rodzajów prac). Ponadto są to takie prace jak:

pomoc w kuchni (47%), dystrybucja darów czy sprzątanie lasów (po 13%). Zapewne związane jest to z posiadaniem niskiego wykształcenia przez osoby skazane i brakiem specjalistycznych umiejętności, a także dużym zakresem tego rodzaju prac oferowanych przez podmioty w ramach swojej działalności i zapotrzebowaniem siły roboczej na te proste czynności. Podczas spotkań z osobami współpracującymi z sądem, zgłaszane były również obawy przed powierzeniem mienia zakładu pracy, zwłaszcza o znacznej wartości, podopiecznym kuratorów, co ogranicza zakres przydzielanych zadań. Jedynie niewielka część skazanych, prawdopodobnie z pewnymi umiejętnościami, predyspozycjami lub wykształceniem, wykonuje prace bardziej wyspecjalizowane takie jak: pomoc osobom starszym, niedołącznym, niepełnosprawnym, chorym – 10% lub też w zakresie pomocy informatycznej np. tworzenie programów komputerowych bądź prowadzenie kursów – 7%.

Wykres 7. Rodzaje prac na cele społeczne wykonywanych przez skazanych w badanych podmiotach

Respondenci zaznaczyli, że ponad połowa skazanych rzetelnie wykonuje powierzone im zadania (16 wskazań – 53%), a niektóre prace wykonane przez osoby skierowane przez sąd, przyniosły wymierne korzyści podmiotowi (6 wskazań – 18%).

Przedstawiciele zakładów pracy zgłosili także różnego rodzaju problemy, które pojawiają się podczas wykonywania przez skazanych kary ograniczenia wolności.

Tabela 4. Problemy zgłaszane przez przedstawicieli podmiotów, które pojawiają się podczas wykonywania prac na cele społeczne

Lp.	Problemy podczas wykonywania k.o.w.	Ilość wskazań	[%]
1.	Wykonują pracę niesolidnie, jakość tej pracy jest niska	11	37
2.	Nie stawiają się do pracy w wyznaczonych terminach	8	27
3.	Skazani stawiają się do pracy pod wpływem alkoholu lub narkotyków	7	23
4.	Po wykonaniu części prac opuszczają stanowisko pracy	5	17
5.	Wykazują zachowania agresywne	4	13
7.	Twierdzą, że są niezdolni do wykonywania wskazanych prac	3	10
8.	Prace wykonane przez skazanych są mało efektywne	2	7
9.	Zastraszają osoby nadzorujące	1	3
10.	Znieważają naszych pracowników	1	3

Uzyskane dane wskazują na trzy grupy problemów ze skazanymi, z którymi spotykają się podmioty:

1. niesolidność, niska jakość pracy i absencja (29 wskazań);
2. stawianie się do pracy pod wpływem środków odurzających i alkoholu (7 wskazań);
3. wykazywanie agresji wobec współpracowników oraz ich zastraszanie i znieważanie (6 wskazań).

Wszystkie powyższe problemy świadczą o konieczności ściślejszej współpracy pomiędzy podmiotami a kuratorami sądowymi w zakresie bezzwłocznego reagowania na niewłaściwe zachowania sprawców, kontroli jakości wykonywanej pracy, a przede wszystkim zdecydowanego podejmowania przez kuratorów stosownych działań prawnych w stosunku do skazanych wykazujących wszelką agresję wobec współpracowników i osób nadzorujących. Kuratorzy mają możliwość przeprowadzenia rozmowy wychowawczej i ostrzegawczej z podopiecznym lub zaostrezenia sankcji poprzez wystąpienie z wnioskiem o nałożenie obowiązków probacyjnych bądź orzeczenie kary zastępczej.

Współpraca osób organizujących i nadzorujących prace skazanych z kuratorami sądowymi

Osoby odpowiedzialne za organizowanie i kontrolowanie pracy skazanych w zdecydowanej większości deklarują wywiązywanie się ze swoich obowiązków wynikających z art. 58 § 1 i 2 k.k.w. oraz § 6 i § 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna.

Tabela 5. Informacje przekazywane kuratorom przez podmioty, w których wykonywana jest praca na cele społeczne

Lp.	Zakres informacji przekazywanych kuratorom przez podmioty	Ilość wskazań	[%]
1.	Liczby godzin przepracowanych przez skazanego	30	100
2.	Rodzaju wykonywanej przez niego pracy	29	97
3.	Dnia rozpoczęcia i zakończenia pracy	29	97
4.	Wykonania harmonogramu pracy	28	94
5.	Niezgłoszenia się do pracy	28	94
6.	Niepodjęcia przydzielonej pracy	26	87
7.	Opuszczenia pracy bez usprawiedliwienia	25	83
8.	Wskazanie osoby odpowiedzialnej za organizowanie i kontrolowanie pracy skazanych	17	57

Z uzyskanych informacji wynika, że nie każdy z zakładów pracy wyznacza osobę odpowiedzialną za organizowanie i kontrolowanie pracy skazanych (57%). Zapewne część organizacji okresowo kieruje pracowników do zadań nadzorczych, w zależności od posiadanych zasobów kadrowych. Pomimo tych nieprawidłowości, z opinii przedstawicieli podmiotów wynika, że wywiązują się z powierzonych obowiązków (od 83% do 100%), tj. przesyłają harmonogram pracy, informacje o liczbie godzin przepracowanych przez skazanego, rodzaju wykonywanej przez niego pracy, dniu rozpoczęcia i zakończenia pracy, niezgłoszeniu się do pracy, niepodjęciu przydzielonej pracy, opuszczeniu pracy bez usprawiedliwienia. Jedno ze stowarzyszeń w rubryce ankiety „inne”, wpisało: „opinie o przebiegu wykonywania k.o.w.: skazany/a wykonywał/a przydzielone prace rzetelnie i sumiennie, niedbale i bez zaangażowania; skazany/a nie stwarzał/a problemów natury dyscyplinarnej, miał/a wyraźny problem z organizacją czasu pracy; skazany/a nie informował/a o przyczynach absencji, nie

wykazał/a chęci do rozpoczęcia wykonywania kary”. Zamieszczenie powyższych informacji jest bardzo cennym materiałem dla kuratora, który może być wykorzystany przy uzasadnianiu wniosków o wcześniejsze zwolnienie od reszty kary, uznaniu jej za wykonaną lub o orzeczenie kary zastępczej.

60% ankietowanych osób reprezentujących podmioty, w których realizowana jest k.o.w. twierdzi, że w zakresie współpracy z kuratorami sądowymi nie pojawiają się żadne trudności a współpraca przebiega bez zastrzeżeń.

Na pytanie dotyczące problemów najczęściej występujących we współpracy z kuratorami, osoby ankietowane wskazały kilka zagadnień wymagających dopracowania procedur wspólnego realizowania zadań.

Tabela 6. Problemy występujące we współpracy z kuratorami sądowymi w opinii przedstawicieli podmiotów

Lp.	Problemy występujące we współpracy z kuratorami sądowymi	Ilość wskazań	[%]
1.	Nie przysyłają informacji o postanowieniach sądu (np. orzeczeniu kary zastępczej pozbawienia wolności)	5	17
2.	Nie motywują wystarczająco skazanych do wykonywania k.o.w.	5	17
3.	Nie informują nas o sytuacji skazanego uniemożliwiającej podjęcie prac	4	13
4.	Nie kontrolują sposobu wykonywania kary przez skazanego	3	10
5.	Nie zawiadamiają o podejmowanych wobec skazanego decyzjach	2	7
6.	Nie przeprowadzają szkoleń dla osób wyznaczonych do organizowania i nadzorowania pracy skazanych	1	3

Skala wymienionych przeszkód jest niewielka i wynika prawdopodobnie z nieprawidłowego przepływu informacji pomiędzy organami uczestniczącymi w wykonaniu orzeczeń. Cykliczne spotkania, w których będą uczestniczyć sędziowie, kuratorzy i osoby nadzorujące wykonanie kary w miejscu pracy, mogą wyeliminować powyższe nieprawidłowości. Wszystkie wymienione w tabeli zadania należą do obowiązków kuratora.

Włączenie organizacji pozarządowych i przedstawicieli samorządu terytorialnego w proces resocjalizacji skazanych

Osobom reprezentującym badane podmioty, w których wykonywana jest k.o.w. przedstawiono następujący opis:

„Sprawcy przestępstw czy wykroczeń bywają często skazani na karę pozbawienia wolności. Istnieje też możliwość, aby osoba skazana pozostała na wolności i w ramach orzeczonej kary wykonywała prace na rzecz społeczności lokalnej, taka kara w kodeksie nazywa się karą ograniczenia wolności (w skrócie k.o.w.). Teoretycy prawa wysoko cenią k.o.w. uważając, że jest to kara nie demoralizująca skazanego, jak zdarza się w więzieniach, a przeciwnie – motywująca go do podjęcia uczciwego życia i nienaruszania więcej prawa. Są też inne argumenty praktyczne. Utrzymanie więźniów w zakładach karnych jest bardzo kosztowne, osoba skazana na k.o.w. nie zajmuje miejsca w więzieniu, podatnicy nie ponoszą kosztów jej utrzymania, a przeciwnie: pracując za darmo przysparza społeczeństwu dochodu. Sam zaś skazany mieszka u siebie w domu, pozostaje w kontakcie z rodziną, może też normalnie pracować zawodowo, tyle że dodatkowo wykonuje prace orzeczone w wyroku”.

Tabela 7. Opinie przedstawicieli podmiotów w zakresie opisu dotyczącego zalet i korzyści wynikających z orzekania kary ograniczenia wolności

Lp.	Opinie respondentów na temat przedstawionego opisu	Ilość wskazań	[%]
1.	Przekonał mnie. Faktycznie, sędziowie powinni jak najczęściej skazywać na k.o.w.	20	67
2.	Nie przekonuje mnie to. Udowodnione przestępstwo – to więzienie i koniec!	0	0
3.	Lepiej orzec karę w zawieszeniu i dozór kuratora	4	13
4.	W tej chwili trudno mi wyrobić sobie zdanie	6	20

Powyższe opinie wskazują na pozytywny stosunek respondentów (podmiotów) do kary ograniczenia wolności (67% ankietowanych), pozostali wyżej cenią karę w zawieszeniu i dozór kuratora (13%), bądź nie mają swojego zdania, co zapewne wynika ze zbyt małej wiedzy na ten temat. Istotną jest informacją, że żadna z osób ankietowanych nie jest zwolennikiem kary pozbawienia wolności, co może być efektem bliskiej współpracy ze skazanymi i postrzegania w nich ludzi, którzy dzięki pracy na cele społeczne mogą odplacić społeczeństwu za wyrządzone szkody i zmienić swój sposób postępowania. Skazany przestaje być anonimową osobą, która często postrzegana jest przez pryzmat sensacyjnych informacji podawanych przez media. Kontakt pracowników podmiotów

ze skazanymi oraz możliwość obserwowania efektów ich pracy w środowisku lokalnym wspomagając proces destygmatyzacji oraz inkluzji społecznej.

W kolejnym pytaniu przedstawiono ankietowanym pogląd, iż kara ograniczenia wolności powinna realizować trzy ważne cele: kształtowania właściwych postaw skazanego wobec społeczeństwa, odpowiedzialności oraz przestrzegania porządku prawnego. Respondentów poproszono o przypisanie wagi do poszczególnych celów tej kary: A – oznaczało w bardzo dużym stopniu, B – w dużym stopniu, C – w małym stopniu, D – w niewielkim stopniu lub wcale.

Tabela 8. Opinie przedstawicieli podmiotów, w których wykonywana jest praca na cele społeczne, dotyczące celów jakie ma osiągnąć kara ograniczenia wolności

Lp.	Cel kary	A		B		C		D	
		Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
1.	Żeby kara była karą, a więc dolegliwa i uciążliwa	4	13	15	50	10	34	1	3
2.	Żeby uczyła innego podejścia do życia, oddziaływała wychowawczo	19	63	11	37	0	0	0	0
3.	Żeby z tych prac był jakiś widoczny pożytek	20	67	9	30	1	3	0	0
4.	Żeby uczyła skazanych, że nie warto popełniać przestępstw	24	80	6	20	0	0	0	0

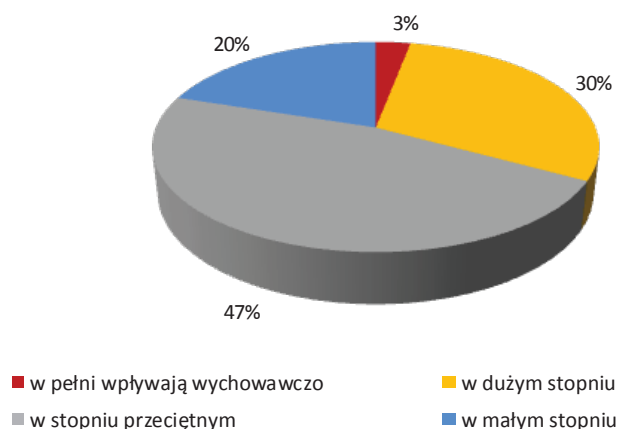
W ocenie ankietowanych kara ograniczenia wolności powinna spełniać w bardzo dużym (A) i dużym stopniu (B) cele resocjalizacyjne, takie jak: nauka innego niż przestępcze podejścia do życia (100% wskazań), zrozumienie, że nie warto popełniać kolejnych przestępstw (100% wskazań). Respondenci również w dużym stopniu zaakcentowali znaczenie użyteczności prac wykonywanych przez skazanych (97% wskazań).

Ponadto k.o.w. powinna być, tak jak każda kara, dolegliwa i uciążliwa w bardzo dużym (A) i dużym (B) stopniu (67% wskazań). 1/3 badanych wskazuje na mały stopień (C) uciążliwości tej kary. Oznacza to, że o ile w aspektach wychowawczych przedstawionych powyżej, respondenci są zgodni, to w zakresie dolegliwości tej kary zdania są bardziej zróżnicowane. Najwięcej ocen – A (w bardzo dużym stopniu – 80%), otrzymały odpowiedzi dotyczące zapobiegawczej funkcji kary: „żeby uczyła skazanych, że nie warto popełniać przestępstw”, następnie użyteczności prac: „żeby z tych prac był jakiś widoczny pożytek” (67%), wychowawczej funkcji k.o.w.: „żeby uczyła innego podejścia do życia, oddziaływała wychowawczo” (63%), najmniej odpowiedzi – A, dotyczyło celu represyjnego: „żeby kara była karą, a więc dolegliwa i uciążliwa” (13%). Biorąc

pod uwagę badania OBOP, zgodnie z którymi blisko połowa badanych (45%) uważa, że najważniejszym celem kary jest ochrona społeczeństwa przed przestępcami przez ich uwięzienie, a zdaniem jednej czwartej (26%) kara ma spowodować, aby inni ludzie nie popełniali przestępstw, natomiast dla 15% kara to odplata i zadośćuczynienie sprawiedliwości⁵³, po raz kolejny w konkluzji należy stwierdzić, że bezpośredni kontakt ze skazanymi przy wykonywaniu kar wolnościowych prowadzi do ich destygmatyzacji i postrzegania jako osoby działające dla dobra społeczeństwa.

Odpowiedzi na pytanie: „W jakim zakresie Pani/Pana zdaniem prace na cele społeczne wpływają wychowawczo na skazanych?” zilustrowane zostały na wykresie 8.

Wykres 8. Opinie przedstawicieli podmiotów, w których wykonywana jest praca na cele społeczne, dotyczące wychowawczego wpływu kary ograniczenia na skazanych („W jakim zakresie Pani/Pana zdaniem prace na cele społeczne wpływają wychowawczo na skazanych?”)

Żaden z respondentów nie zaznaczył proponowanej odpowiedzi „w niewielkim stopniu lub wcale” (0%). 1/3 ankietowanych uznała, że kara w dużym stopniu wpływa wychowawczo (30%) i w pełni (3%). Blisko połowa osób (47%) uznała, że wpływ kary na wychowanie sprawców jest przeciętny, a 20%, że praca na cele społeczne w małym stopniu pozwala osiągnąć cel wychowawczy.

Kolejne zagadnienie, w zakresie którego ankietowani wyrażali swoją opinię, brzmiało: „Jaki rodzaj pracy wykonywanej przez skazanych na k.o.w., Pani/Pana zdaniem, najlepiej spełni zadanie wychowawcze i spowoduje, że skazany nie popełni ponownie przestępstwa?”. Opinie ankietowanych zebrane zostały w tabeli 9.

⁵³ *Opinie Polaków na temat karania przestępców*, Raport TNS OBOP, Warszawa 2001.

Tabela 9. Propozycje prac, które w ocenie przedstawicieli podmiotów, nadzorujących wykonywanie prac na cele społeczne, pozwolą osiągnąć cel szczegółowo-prewencyjny kary

Lp.	Wskazany rodzaj pracy wykonywanej w ramach k.o.w.,	Ilość wskazań	[%]
1.	Opieka nad upośledzonymi dziećmi	9	30
2.	Opieka nad obłożnie chorymi, niedołączonymi	12	40
3.	Opieka nad zwierzętami, np. schronisko dla psów	9	30
4.	Pomoc osobom bezdomnym/uzależnionym	11	37
5.	Praca, która stanowiłaby jednocześnie przyuczenie do zawodu lub miała wpływ na podniesie kwalifikacji	18	60
6.	Praca, której efekty byłyby zauważone przez środowisko lokalne	12	40
7.	Praca uwzględniająca kwalifikacje lub umiejętności skazanego	16	53
8.	Budowa obiektów użyteczności publicznej (np. obiekty sportowe, szkoły, drogi)	6	20
9.	Prace w organizacjach charytatywnych	9	30
10.	Prace na rzecz szpitala	9	30
11.	Sadzenie lasów	4	13
12.	Sprzątanie ulic/parków	8	27
13.	Sprzątanie lub remontowanie kościołów/prace na rzecz parafii	1	3
14.	Dyżurowanie obok szkoły przy ruchliwym skrzyżowaniu ulic i bezpieczne przeprowadzanie dzieci przez jezdnię	2	7
15.	Sprzątnię stadionów sportowych po meczach	4	13
16.	Pomoc w opiece nad osobami starszymi (np. robienie zakupów, sprzątanie domów)	3	10

Powyższe opinie ankietowanych wskazują, że najlepiej zadanie wychowawcze spełniają te prace, które uwzględniają kwalifikacje i umiejętności (53%), a przede wszystkim mogą stanowić przyuczenie do zawodu lub spowodować podniesienie kwalifikacji skazanego (60%). Zaprezentowane wypowiedzi przedstawicieli podmiotów świadczą o właściwym sposobie myślenia, zorientowanym na osiągnięcie celów profilaktycznych kary, poprzez podniesienie kompetencji skazanego, celem jego lepszego funkcjonowania w przyszłości.

Respondenci wskazują także miejsca pracy podopiecznych, które w największym stopniu, ich zdaniem, wpływają na nich wychowawczo. Są to prace związane z opieką nad ludźmi niedołącznymi (40%), bezdomnymi i uzależnionymi (37%), upośledzonymi dziećmi (30%), w organizacjach charytatywnych i szpitalach (po 30%), a także opieką nad zwierzętami (30%). Ponownie zaakcentowane zostało również znaczenie użyteczności prac wykonywanych przez skazanych, dostrzegalnych dla społeczeństwa („praca, której efekty byłyby zauważone przez środowisko lokalne” – 40%; „sprzątanie ulic/parków” – 27%; „budowa obiektów użyteczności publicznej” – 20%).

Celem ostatniego pytania ankiety było uzyskanie opinii przedstawicieli podmiotów w zakresie czynników, które mogą mieć wpływ na usprawnienie wykonania k.o.w. oraz zachęcenie skazanych do sumiennego jej wykonywania, tak aby cel wychowawczy kary został osiągnięty (pytanie o charakterze otwartym). Respondenci (9 osób) zaproponowali następujące rozwiązania, które ich zdaniem mogą mieć wpływ na sprawniejsze i bardziej efektywne wykonania kary ograniczenia wolności:

1. stałe kontrolowanie skazanych w czasie wykonywania prac, zwiększenie nadzoru kuratora;
2. ciągły kontakt osoby nadzorującej z kuratorem;
3. wykonywanie kary w środowisku i otoczeniu, z którego pochodzi skazany;
4. uświadomienie skazanemu nieuchronności kary, możliwości jej zamiany na karę zastępczą i jej egzekucji;
5. brak możliwości uniknięcia kary, restrykcyjne jej egzekwowanie;
6. uzmysłowienie skazanym, że k.o.w. jest lepszą formą kary niż pozbawienie wolności;
7. podkreślenie ważności wykonywanych zadań;
8. dostosowanie rodzaju pracy do umiejętności i możliwości skazanego w celu zwiększenia poczucia własnej wartości;
9. obowiązkowa obecność skazanego przy ogłoszeniu kary, celem wyrażenia zgody na ten rodzaj jej odbywania;
10. wprowadzenie możliwości zwolnienia z części wykonanej już kary;
11. poświęcenie większej ilości czasu skazanemu podczas wykonywania kary;
12. kompleksowe wsparcie poprzez dostęp do prawnika, psychologa, doradcy zawodowego;
13. „z wieloletnich doświadczeń Stowarzyszenia wynika, że zdecydowanie lepiej wykonywana jest k.o.w. w wymiarze 20 h w stosunku miesięcznym. Większy wymiar k.o.w. w stosunku miesięcznym (30-40 h) sprawia, że osoby skazane i/lub ukarane zniechęcają się do jej wykonania, zaniedbują jej wykonanie, nie są w stanie pogodzić życia rodzinnego, zawodowego i wykonywanej k.o.w.”.

Osoby nadzorujące pracę skazanych poruszyli kilka ważnych kwestii dotyczących poprawy wykonania kary i wsparcia procesu resocjalizacji, między innymi w zakresie zmniejszenia wymiaru kary. Jak wynika z badań *community service* przeprowadzonych w Holandii⁵⁴, czym kara jest krótsza, tym większe jest prawdopodobieństwo zakończenia jej z sukcesem. W polskich badaniach w k.o.w. orzeczonych do 6 miesięcy wykazany został najniższy poziom recydywy⁵⁵.

Poświęcenie czasu osobie wykonującej pracę, okazanie jej zainteresowania, udzielenie pochwały, wsparcia prawnego, psychologicznego i zawodowego (nabywanie nowych umiejętności), przynosi pozytywne efekty wychowawcze oraz wzmacnia poczucie własnej wartości podopiecznych. Podobne opinie wyrazili kuratorzy podczas wymiany poglądów w trakcie przeprowadzanego wywiadu grupowego. Z drugiej strony, ankietowani zaakcentowali restrykcyjne reagowanie na niewłaściwe zachowania sprawców i konsekwentne egzekwowanie obowiązków. Istotna jest również uwaga dotycząca obowiązkowej obecności skazanego przy ogłoszeniu kary, celem wyrażenia zgody na tę formę jej odbywania. Znaczna część orzeczeń wpływająca do zespołów kss, dotyczy wyroków zaocznych, gdzie skazany nie jest świadomy ciężących na nim obowiązków i nie ma możliwości lub nie wyraża woli ich wykonywania.

Badani respondenci, w zdecydowanej większości (23 wskazania – 77%), są przeciwni temu, aby stygmatyzować skazanego i przedstawiać publicznie, że wykonuje on pracę z wyroku sądu w ramach k.o.w (np. poprzez oznaczenie na ubraniu roboczym). Natomiast w swoich opiniach proponowali zamieszczanie tablic informacyjnych dotyczących wykonania dużych inwestycji, np. o treści: „Przy budowie tego ośrodka sportu pomagały osoby skazane na k.o.w.” lub „Ławki w parku wykonały/pomalowały osoby skazane na k.o.w.”. Tego rodzaju informacje miałyby znaczenie dla promowania kar wolnościowych i zmiany sposobu myślenia społeczności lokalnej o osobach skazanych.

Zaprezentowane oceny przedstawicieli podmiotów, w których jest wykonywana praca na cele społeczne, w sposób wyraźny dowodzą pozytywnego wpływu kary wykonywanej w społeczeństwie. Poprawa następuje zarówno w zakresie wizerunku skazanych, jako osób, które mogą być pomocne i naprawić wyrządzone zło, wcześniej postrzeganych w społeczności lokalnej jedynie przez pryzmat stygmatyzujących doniesień z mass mediów, jako przestępcy, którzy powinni być surowo ukarani, jak i przemian zachodzących w osobowości sprawców, dzięki wykonywaniu zadań z poczuciem ich użyteczności dla innych.

W opiniach przedstawicieli podmiotów i kuratorów powtarzało się stwierdzenie dotyczące informacji uzyskiwanych od skazanych, iż pierwszy raz w życiu usłyszeli pochwałę za dobrze wykonaną pracę i dzięki temu zmienili sposób

⁵⁴ K. Lünemann, G. Beijers, M. Wentink, *Community Service Orders: success guaranteed? Success and failure factors of community service orders for adults* (oryginalny tytuł: *Werkstraffen: succes verzekerd? Succes – en faalfactoren bij werkstraffen van meerderjarigen*), WODC, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2005.

⁵⁵ K. Maksymowicz, *Powrotność do przestępstwa...*, *op. cit.*, s. 47-50.

myślenia o samym sobie. Zasadniczym celem resocjalizacji jest uzyskanie przemiany tożsamościowej osoby, która jest jej poddawana, czyli zmiany sposobu myślenia o sobie samym i własnych priorytetach życiowych w kontekście ich społecznego odbioru⁵⁶. Zgodnie z zebranymi ocenami kuratorów i osób nadzorujących przebieg kary, skazani na skutek poczucia sukcesu z wykonanej pracy i udzielanych pochwał, mogą przewartościować sposób myślenia o sobie, co może mieć wpływ na zmianę priorytetów życiowych, dzięki czemu zostaje uruchomiony proces uspołeczniania. Tożsamości nie można zmienić represyjnymi metodami, ponieważ jest odporna na przymus i karanie⁵⁷. Kara pracy na cele społeczne daje możliwość eksponowania i rozwijania potencjałów skazanego, dzięki którym tożsamość może ulec pozytywnej modyfikacji.

Proces uspołecznienia jednostki jest funkcją jej uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej. Przeszłość powinna być przewycięzana tam gdzie powstała⁵⁸. Włączenie organizacji pozarządowych i przedstawicieli samorządu terytorialnego w podejmowane przez kuratora oddziaływania profilaktyczne i resocjalizacyjne, pozwala na aktywizację społeczności lokalnej, z której skazani często są wykluczani na skutek popełnionych czynów oraz wspiera proces ich destygmatyzacji.

---

⁵⁶ M. Konopczyński, *Mity, prawdy i półprawdy o resocjalizacji*, „Rzeczpospolita”, Prawo nr 41, 19 lutego 2014 r.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ W. Ambroziak, *Spoleczność lokalna jako płaszczyzna oddziaływań profilaktyczno-resocjalizacyjnych*, [w:] M. Konopczyński, B.M. Nowak (red.), *Resocjalizacja ciągłość i zmiana*, Pedagogium, Warszawa 2008, s. 232.

**COOPERATION PROBATION OFFICERS WITH
THE PEOPLE ORGANIZING AND SUPERVISING
THE WORK OF SENTENCED UNDER THE PENALTY
OF RESTRICTION OF LIBERTY (COMMUNITY SERVICE)
IN THE LIGHT OF THE OWN RESEARCH**

Abstract

This article refers to the idea of the restriction of liberty in the form of working for social purposes through public participation (in many countries called: community service). The goals of community service are: involving the local community in the process of rehabilitation, reparation for the damage caused to society, start the process of social inclusion and de-stigmatization of the offender.

At the beginning of 2014 the author of this article conducted a study on a group of judges (70 respondents), probation officers (335 respondents) and representatives of the organizations in which work for social purposes is performed (30 respondents), for the adjudication and execution of the community service penalty, after introduction of two important amendments, which entered into force in 2010 and 2012. Described results of this research indicate the positive aspects and obstacles to the proper and efficient execution of community service.